

Manual per radunanzas communalas

Manual radunanza communalala

Amt für Gemeinden Graubünden
Uffizi da vischnancas dal Grischun
Ufficio per i comuni dei Grigioni

Ediziun 2024

Editur

Uffizi da vischnancas
Rosenweg 4, 7001 Cuir
Tel. +41 81 257 23 91
E-mail: info@afg.gr.ch
www.afg.gr.ch

Cuntegn

1.	Introducziun	7
2.	Basas giuridicas	8
3.	Differentas furmas da radunanzas	10
3.1	Radunanza d'orientaziun	10
3.2	Radunanza communal decisiva	11
3.3	Radunanza communal predeliberanta (per mauns da la votaziun a l'urna)	11
3.3.1	Recumandaziun per la votaziun	14
3.3.2	Votaziun da variantas (davart il project midà da la radunanza communal e davart il project oriund da la suprastanza communal)	14
4.	Avant la radunanza communal	15
4.1	Obligaziun da predeliberaziun.....	15
4.2	Chaussas generalas	15
4.3	Convocaziun / glista da tractandas	16
4.3.1	Publicaziun uffiziala.....	17
4.4	Exposiziun d'actas per la radunanza communal	19
4.5	Missiva	20
5.	Durant la radunanza communal	23
5.1	Direcziun da la radunanza communal	23
5.1.1	Quietezza ed urden	23
5.2	Lieu da la radunanza	24
5.3	Publicitad da la radunanza communal	25
5.4	Controlla da las personas cun dretg da votar	27
5.4.1	Commembas e commembers d'autoritads sco personas cun dretg da votar	29
5.4.2	Nagina recusaziun a chaschun da radunanzas communalas	29
5.5	Bainvegni e constataziun da la convocaziun valaivla	30
5.6	Elecziun dals dumbravuschs	31
5.7	Approvaziun / midada da la glista da tractandas	31
5.8	Preschentaziun da la fatschenta e proposta da la suprastanza communal	33
5.8.1	Suprastanza sco autoritad collegiala	34
5.9	La discussiun da la fatschenta en general	36
5.9.1	Debatta d'entrar en materia	38

5.10	Geners da propostas	39
5.10.1	Propostas formalas	39
5.10.2	Propostas materialas.....	42
5.11	Examinaziun da l'admissibilitad da propostas.....	43
5.11.1	Cuntravenziun cunter il dretg material	44
5.11.2	Identitad da la fatschenta	46
5.11.3	Unitad da la materia	47
5.12	Rectificaziun da propostas materialas.....	49
5.12.1	Chaussas generalas.....	49
5.12.2	Differenziaziun da propostas materialas.....	50
5.12.3	Sistemisar e tractar propostas materialas.....	50
5.12.4	Metoda da l'eliminaziun successiva.....	52
5.12.5	Metoda da coordinaziun	54
5.12.6	Paritad da las vuschs en la procedura da rectificaziun	57
5.12.7	Exempels per la procedura da rectificaziun	57
5.13	Eruir il resultat da la votaziun en la votaziun finala.....	59
5.13.1	Votaziun en scrit a la radunanza communal	60
5.14	Votaziun consultativa e votaziun da princip.....	61
5.15	Moziun.....	62
6.	Suenter la radunanza communal.....	64
6.1	Protocol da la radunanza communal.....	64
6.1.1	Concepziun dal protocol.....	64
6.1.2	Publicaziun dal protocol da la radunanza	66
6.1.3	Protesta cunter il protocol da la radunanza.....	66
6.1.4	Approvaziun dal protocol da la radunanza.....	67
6.1.5	Invista dal protocol	68
6.1.6	Protecziun da datas tar la publicaziun da protocols en l'internet	69
6.2	Contestaziun da conclus da la radunanza	70
6.3	Publicaziun da relaschs e da conclus	72
7.	Litteratura (selecziun).....	74
8.	Abreviaziuns.....	75

1. Introducziun

En la gronda part da las vischnancas grischunas – cun excepziun da las actualmain 11¹ vischnancas che han mo in parlament – è la radunanza communal in impurtant, sche betg il pli impurtant organ per las persunas cun dretg da votar per furmar e per exprimer lur voluntad. En Svizra vala la radunanza communal sco pitga purtanta da la democrazia directa. Ella presta ina contribuziun impurtanta a l'identificaziun cun la communitad ed a l'acceptanza da decisiuns statalas. 1

D'ina impurtanza centrala per mintga radunanza communal è la realisaziun correcta da las votaziuns e da las elecziuns. A la fin da mintga fatschenta stoi esser cler, tge ch'è la vaira voluntad nunfalsifitgada da las persunas cun dretg da votar. Eruir conscienzusamain questa voluntad è ina incumbensa pretensiusa, en spezial per la presidenta u il president communal che ha l'incumbensa da manar la radunanza. En cas da fatschentas dispartivlas pon las participantas ed ils participants da la radunanza communal far differentas propostas davart il decurs u davart l'object da la tractativa, uschia ch'i pon resultar situaziuns proceduralas complexas. En l'ardur dal cumbat n'èsi savens betg simpel da reagir spontanamain en moda correcta. I po capitar che egliadas plain dumondas van tras las retschas suenter ina votaziun e ch'i dat silsuenter anc discussiuns, perquai che betg tuttas e tuts n'han chapì, co che la votaziun è sa splegada e tge ch'igl è exactamain vegnì decidì a la fin. 2

Sche las persunas cun dretg da votar u la persuna che maina la radunanza survegnan dubis davart la correctadad dal proceder, po il decurs da la radunanza daventar caotic. Bler temp va alura a perder cun dumondas proceduralas, e quai sin donn e cust da la debatta materiala. 3

Ina buna preparaziun è la garanzia per ina radunanza communal optimala. Il manual qua avant maun duai dar ina survista da las prescripziuns e da las recumandaziuns per realisar radunanzas communalas. Las explicaziuns n'adempleschan **betg pretensiuns scientificas** e n'èn er betg da considerar sco definitivas. Ellas sa basan per part sin la pratica d'infurmaziun da l'Uffizi da vischnancas e sin cas cumparegliabels en auters chantuns. En emprima lingia duai il manual esser in **agid**. 4

¹ Stadi: avrigl 2024.

2. Basas giuridicas

- ⁵ La Lescha da vischnancas dal chantun Grischun (LV; DG 175.050) è in relasch general che dat a las vischnancas ina gronda libertad per concepir atgnas soluziuns organisatoricas. Uschia vegni tegnì quint dal fatg, che l'autonomia communal è tradiziunalmain gronda en il Grischun.
- ⁶ La LV cuntegna mo paucas prescripziuns proceduralas specificas per la radunanza communal. Reglads èn la protocollaziun, l'exposiziun dals protocols e l'invista dals protocols (art. 11 e 12 LV), il dretg da las participantas e dals participants da la radunanza da survegnir infurmaziuns (art. 16 LV), la reponderaziun (art. 19 LV), l'obligaziun da predeliberar fatschentas per mauns da la votaziun a l'urna (art. 20 LV), l'abiltad da decider, l'obligaziun da tractandar las fatschentas e las pretensiuns da legitimaziun per far recurs (art. 21 LV), la publicitad da la radunanza communal sco er il scumond da prescripziuns da recusaziun per la radunanza communal (art. 22 LV).
- ⁷ Davart la procedura da votaziun e d'elecziun sin plaun communal na cuntegna la LV **naginas prescripziuns**. Las vischnancas èn libras da reglar sezzas quest sector.² Savens existan mo paucas disposiziuns communalas davart la procedura da votaziun e d'elecziun. Sche l'urden giuridic da la vischnanca (p.ex. constituziun communal u lescha da votaziun e d'elecziun) na cuntegna naginas regulaziuns per ina dumonda, pon las disposiziuns da la **Lescha davart ils dretgs politics en il chantun Grischun** (LDPC; DG 150.100) vegnir applitgadas conform al senn.³ In'applicaziun conform al senn na vul betg dir, che las disposiziuns da la LDPC vegnian applitgadas in ad in. Decisiv è il senn e l'intent che resulta en spezial da las validaziuns che sa basan sin las disposiziuns. Il senn e l'intent pon dentant esser formulads en moda incumpletta. Particularitads che giustifitgeschan u premettan schizunt divergenzas, ston vegnir resguardadas per l'interpretaziun. Prescripziuns directas per la radunanza communal n'èn betg cuntegnidas en la LDPC.

² Art. 17 LV.

³ Cf. art. 17 LV ed art. 1 al. 3 LDPC.

Per tut las dumondas che sa tschentan en connex cun la radunanza communal resp. cun la procedura da votaziun e d'elecziun, sto vegnir consultà en emprima lingia l'agen dretg communal. Sch'il dretg communal na cuntogna naginas regulaziuns, sto vegnir examinà il dretg chantunal, en spezial sche las disposiziuns da la LDPC duain vegnir applitgadas conform al senn. Las regulaziuns da l'atgna vischnanca han la precedenza envers las regulaziuns generalas ch'èn descrittas en quest manual!

Bleras dumondas proceduralas na pon betg vegnir scleridas cun agid da prescripziuns legalas. Savens èsi util – u schizunt necessari – da consultar ils princips generalis dal dretg da votar ch'èn vegnids sviluppads dal Tribunal federal. ⁸

Sch'i n'existan naginas prescripziuns per ina dumonda procedurala, ha la presidenta u il president communal resp. la persuna che maina la radunanza ina **gronda libertad d'agir** per fixar la procedura. Savens na datti betg mo ina unica via correcta per eruir la vaira voluntad nunfalsifitgada da las persunas cun dretg da votar. ⁹

3. Differentas furmas da radunanzas

- ¹⁰ Sin basa dal dretg communal grischun e sin fundament da la pratica existan trais tips da radunanza en il Grischun:

3.1 Radunanza d'orientaziun

- ¹¹ L'uschenumnada radunanza d'orientaziun n'è **betg** ina radunanza communal en il senn giuridic. Radunanzas d'orientaziun servan ad infurmar la populaziun gia en la fasa d'elavuraziun davart ina fatschenta da la vischnanca. Per regla sa tracti da fatschentas che han consequenzas per in grond circul da personas, che duran in temp pli lung e ch'èn fitg complexas (p.ex. revisiun da la planisaziun locala). Cun las radunanzas d'orientaziun pon las autoritads ademplir lur obligaziun d'infurmaziun e satisfar al basegn da la populaziun da vegnir infurmada cuntinuadamain. Radunanzas d'orientaziun permettun er a las autoritads da mesurar – en ina tscherta dimensiun – gia baud la «temperatura politica» tar ina fatschenta resp. da survegnir emprims resuns da la populaziun.
- ¹² A chaschun da la radunanza d'orientaziun vegni **infurmà** davart ina fatschenta. I na vegnan dentant prendids nagins conclus. Giuridicamain n'è ina radunanza d'orientaziun betg ina radunanza communal «ordinaria». Las prescripziuns ch'ina radunanza communal sto observar, na valan perquai betg (p.ex. termin da tractandaziun). A las radunanzas d'orientaziun po perquai er **mintgina e mintgin** s'exprimer. Il dretg da discurrer n'è betg restrenschi sin las personas cun dretg da votar e stat p.ex. er a disposiziun a personas segundindigenas, a personas minorennas u ad auters giasts. Per che tut las personas interessadas survegnian enconuschientscha d'ina radunanza d'orientaziun vegninta, vegn recumandada ina publicaziun en l'organ da publicaziun uffizial.
- ¹³ Sch'ina radunanza duai prender conclus – er mo en furma d'ina votaziun consultativa – sa tracti d'ina radunanza communal ordinaria ed i ston vegnir observadas las prescripziuns respectivas.

3.2 Radunanza communal decisiva

Sche la radunanza communal è cumpetenta per ina fatschenta, sto ella tractar e – sunter la rectificaziun d'eventualas propostas materialas – deliberar definitivamain la fatschenta. 14

La debatta d'ina fatschenta en la cumpetenzza da la radunanza communal na sa differenziescha betg fundamentalmain d'ina predeliberaziun tras la radunanza communal.⁴ La differenza principala è, che la radunanza communal *predeliberanta* sto far ina recumandaziun per la votaziun per mauns da la votaziun a l'urna ch'è la finala cumpetenta en chausa, entant che la radunanza communal *decisiva* concluda en atgna cumpetenzza davart la fatschenta. Il fatg che conclus da la radunanza communal pon – tut tenor la basa giuridica communal – vegnir suttamess ad ina votaziun a l'urna cun agid dal referendum facultativ, na mida qua nagut. 15

3.3 Radunanza communal predeliberanta (per mauns da la votaziun a l'urna)

Numerusas vischnancas grischunas prevesan – ultra da la radunanza communal – la votaziun a l'urna per tschertas fatschentas u per elecziuns. Tant la radunanza communal sco er la votaziun a l'urna represchantan il medem organ, numnadamain la **totalità da las personas cun dretg da votar**. Cunquai che las personas cun dretg da votar pon dir mo «gea» u «na» ad in project da votaziun a l'urna e perquai ch'ellas n'hann naginas pussaivladads da midar il cuntegn, ston las fatschentas che vegnan decididas a l'urna, vegnir predeliberadas obligatoricamain da la radunanza communal. Elecziuns èn exceptadas da l'obligaziun da predeliberaziun.⁵ 16

A chaschun da la predeliberaziun d'ina fatschenta tras la radunanza communal pon las personas cun dretg da votar per l'ina exprimer lur opiniun e far dumondas davart in project. Per l'autra èsi tras quai er pussaivel d'influenzar e da midar (en moda limitada) il cuntegn d'ina fatschenta che tutga al champ da cumpetenzza da la votaziun a l'urna. 17

Per la predeliberaziun tras la radunanza communal resp. per la pussaivladad da midar fatschentas che suttastattan a la votaziun a l'urna, datti tscherts cunfins areguard il 18

⁴ Guardar suandant chapitel.

⁵ Art. 20 al. 2 LV.

cuntegn – analogamain ad ina radunanza communal decidiva. L'obligaziun resp. la cumpetenzza da tractar ina fatschenta e da pudair midar il cuntegn da tala na dastga betg avair per consequenza, che quella vegn midada fundamentalmain en regard a sia impurtanza ed a sia orientaziun essenziala sco er a sias consequenzas finanzialas. La fatschenta sto **mantegnair sia identitad**.⁶

- 19 Cunquai che la decisiun definitiva resta resalvada a la votaziun a l'urna, è il dretg da la radunanza communal predeliberanta da far propostas suttamess a tscherts cunfins.⁷ En quest connex sto vegnir observà il suandant:

- **Proposta da betg entrar en materia**

Sch'ina fatschenta tutga al champ da cumpetenzza da la votaziun a l'urna, ha la radunanza communal l'**obligaziun legala predeliberar la fatschenta e da pronunziar ina recumandaziun** per mauns da la votaziun a l'urna. En la radunanza communal predeliberanta n'èn perquai admissas naginas propostas che han l'intent da stenschentiar la fatschenta en quest stadi. Uschia vegniss impedida la decisiun da las personas cun dretg da votar a l'urna.

Ina proposta da betg entrar en materia n'è betg pussaivla. Sch'ina proposta da betg entrar en materia vegniss acceptada, vegniss la fatschenta refusada e terminada. Las personas cun dretg da votar en chausa fissan pia privadas da la votaziun a l'urna.⁸ Sch'ina proposta da betg entrar en materia vegniss tuttina acceptada durant la predeliberaziun, stuess quai vegnir validà sco recumandaziun negativa per mauns da la votaziun a l'urna.

Persunas ch'èn cunter in project, han la pussaivladad da dar la vusch a la proposta negativa en la votaziun davart la recumandaziun per la votaziun.

- **Proposta da renviada**

Durant la predeliberaziun poi sa mussar, ch'ina fatschenta n'è anc betg pronta per la decisiun, perquai ch'i èn anc resultadas dumondas essenzialas che ston vegnir scleridas.

La radunanza communal po renviar la fatschenta, ch'era vegnida suttamessa a la predeliberaziun, a la suprastanza communal per laschar far ina nova examinaziun

⁶ Guardar latiers chap. 5.11.2.

⁷ Davart ils geners da propostas guardar chap. 5.10 ss.

⁸ Guardar er chap. 5.9.1.

ed ina nova proposta (p.ex. per far scleriments supplementars u per examinar in'otra soluziun e.u.v.). I fiss pauc raschunaivel da suttametter a la votaziun a l'urna in project che n'è betg pront per la decisiun.

Ina proposta da renviada cuntrafa dentant al dretg ed è inadmissibla, sch'i sa tracta d'ina proposta zuppada da betg entrar en materia u d'ina proposta da refusa zuppada. Sche bain i sa tracta d'ina tala proposta inadmissibla, sto vegnir giuditgà en il cas singul a maun da las intenziuns exprimidas u visiblas da la persuna che fa la proposta ed a maun da las circumstanzas concretas.

- **Propostas da midada**

Ina proposta da midada è admissibla, sche la fatschenta na vegn betg midada uschè fitg, ch'i sa tracta d'ina outra fatschenta che quella che la suprastanza communal ha preschentà oriundamain (identità da la fatschenta).

Propostas da midada che chaschunan in **spustament da la cumpetenzza** da decisiun, èn da princip admissiblas. Sche la radunanza communal predeliberanta reducescha p.ex. il credit per in object, poi capitar – sin basa da las cumpetenzas d'expensas – che betg pli la votaziun a l'urna, mabain da nov la radunanza communal è cumpetenta per la decisiun definitiva. Talas propostas èn admissiblas, sch'ellas na vegnan betg fatgas en moda abusiva. Perquai ch'igl è stada annunziada unicamain ina predeliberaziun, na dastga la radunanza communal dentant betg decider immediatamain davart la fatschenta che tutga ussa a sia cumpetenzza. Per decider davart il credit sto vegnir convocada ina nova radunanza.

En il cas cuntrari è ina fatschenta en la cumpetenzza da la radunanza communal. Tras propostas da midada po la fatschenta vegnir modifitgada uschia, ch'ella tutga da nov a la cumpetenzza da la votaziun a l'urna. La radunanza communal che ha decidì oriundamain, po valair en quest cas sco radunanza predeliberanta. Las personas cun dretg da votar eran infurmadas davart il fatg che la fatschenta tractandada pudess da princip vegnir decidida da la radunanza. La convocaziun d'ina nova radunanza communal per predeliberar anc ina giada la fatschenta fiss exageradamain formalistica.

3.3.1 Recumandaziun per la votaziun

- 20 S'enter che la radunanza communal predeliberanta ha tractà la fatschenta, sto ella relaschar ina recumandaziun d'**acceptar** u da **refusar** il project per mauns da la votaziun a l'urna.
- 21 La recumandaziun per la votaziun sa referescha adina a la fatschenta che la radunanza communal ha tractà, q.v.d. eventualmain midà.

3.3.2 Votaziun da variantas (davart il project midà da la radunanza communal e davart il project oriund da la suprastanza communal)

- 22 Uschespert che la suprastanza communal surdat la fatschenta a la radunanza communal per la predeliberaziun, **dat ella** da princip **giu** la **pussanza** sur da la fatschenta. Sche la radunanza communal fa midadas vi da la fatschenta, n'ha la suprastanza communal nagina competenza da suttametter a la votaziun a l'urna – ultra dal project (midà) da la radunanza communal – er anc ses project oriund, nun ch'i existian basas legalas correspondentas.
- 23 Cun **basas legalas explicitas** en l'agen dretg communal ha la suprastanza communal la pussaivladad da suttametter a la votaziun a l'urna er «ses» project oriund sco varianta, en cas che la radunanza communal predeliberanta ha midà tal.
- 24 Cun las basas correspondentas per realisar votaziuns da variantas avess la radunanza communal predeliberanta la pussaivladad da suttametter a la votaziun a l'urna betg mo «ses» project, mabain er anc il project original da la suprastanza sco varianta.
- 25 La recumandaziun per mauns da la votaziun a l'urna sto vegnir pronunziada obligatoricamain da la radunanza communal predeliberanta. La recumandaziun per la votaziun sa referescha adina al project ch'ella ha tractà ed eventualmain midà (cun refusar il project da la suprastanza). La suprastanza communal n'ha betg il dretg da medemamain pronunziar ina recumandaziun per la votaziun, er betg sche ses project original vegn suttamess sco varianta a la votaziun a l'urna.

4. Avant la radunanza communal

4.1 Obligaziun da predeliberaziun

Tut las fatschentas che vegnan suttamessas a la radunanza communal ston vegnir **predeliberadas** da la suprastanza. La suprastanza sto far ina **proposta** a la radunanza.⁹ En quest senn po la radunanza communal vegnir designada sco organ cun in'abiltad d'agir restrenschiada. Ella è abla da furmar la voluntad e da decider, è dentant necessariamain dependenta da la cooperaziun da la suprastanza sco organ auxiliar, che fa las **lavurs preliminaras necessarias**. Cunquai che la suprastanza ha da s'occupar intensivamain d'ina fatschenta, avant che tala vegn tractada a la radunanza, è l'ulteriur intent da l'obligaziun da predeliberaziun evident: La radunanza communal duai pudair prender ses conclus sin basa d'ina **infurmaziun objectivamain fundada ed equilibrada** da la suprastanza, q.v.d. decisiuns occasionalas senza preparaziun sufficienta duain vegnir impedidas. Uschia duain vegnir cuntanschidas decisiuns uschè «correctas» sco pussaivel.

4.2 Chaussas generalas

Per mintga radunanza communal è ina **buna preparaziun** d'ina impurtanza centrala. Tut tenor las fatschentas che vegnan tractadas, dovra la preparaziun dapli u damain temp. Sche fatschentas dispitaivlas èn tractandadas, vali la paina da discutir e da preparar ordavant ils scenaris da votaziun imaginabels.

Las datas da las radunanzas communalas vegnan fixadas da la suprastanza communal. D'avantatg vegnan las datas **fixadas e communitgadas ad uras**. Uschia pon las personas cun dretg da votar planisar la participaziun. En vischnancas che han unicamain ina radunanza communal (senza votaziun posteriura a l'urna) ston vegnir salvadas almain duas radunanzas communalas per onn: in'emprima ha per regla lieu l'emprim mez onn per approvar il quint annual, la segunda il quart quartal per fixar il preventiv ed il pe da taglia. Ulteriuras radunanzas communalas vegnan convocadas, uschè savens sco quai che las fatschentas pretendan.

⁹ Art. 38 LV.

4.3 Convocaziun / glista da tractandas

- 29 La radunanza communal vegn convocada da la suprastanza communal, cun communitgar a medem temp la glista da tractandas.
- 30 La **premissa stringenta** per che la radunanza communal possa prender in conclus davart ina fatschenta è, che la fatschenta saja tractandada. La glista da tractandas sto esser enconuschenta **almain 10 dis** avant la radunanza.¹⁰ Il termin cumenza, cura che las personas cun dretg da votar han survegnì access a las infurmaziuns.
- 31 L'obligaziun da tractandaziun ha l'intent, che las personas cun dretg da votar possian far ordavant in maletg da las fatschentas e da lur impurtanza e sa decider per u cunter ina participaziun a la radunanza. Plinavant duain vegnir evitads conclus occasionalis senza preparaziun sufficiente.
- 32 Betg sutmessas a l'obligaziun da tractandaziun n'èn propostas formalas u materialas che vegnan fatgas a chaschun da la debatta durant la radunanza communal. Igl è sulettamain necessari che questas propostas stettian en in stretg connex material cun la fatschenta tractandada, per ch'i na vegnia betg votà facticamain davart in nov project betg tractandà.

Exempel:

Tractandada è ina **revisiun parziala** da la constituziun communal areguard la cumposiziun e las incumbensas dal **cussegl da scola** (p.ex. art. 50 fin 55). A la radunanza communal propona ina persuna da midar er la cumposiziun da la **cumissiun da construcziun** ch'è reglada en l'art. 70. Ina tala proposta na fiss betg admissibla. La radunanza communal po discutir e decider unicamain davart las disposiziuns tractandadas concernent il **cussegl da scola**. Pertutgadas èn disposiziuns che stattan en in connex direct cun la fatschenta. Tenor la tractandaziun n'han las personas che han decidì da betg participar a la radunanza communal, betg stuì quintar ch'i vegnian anc fatgas ulteriuras adattaziuns vi da la constituziun communal. Sulettamain en cas d'ina revisiun totala d'in relasch pon vegnir discutadas tut las disposiziuns.

¹⁰ Art. 21 al. 2 LV. Las vischnancas han savens atgnas disposiziuns en quest connex.

La LV na cuntegna naginas pretensiuns formalas envers la glista da tractandas. Per che las persunas cun dretg da votar possian sa far in maletg sufficient da las fatschentas che vegnan tractadas, stoi vegnir resguardà il suandant:

33

- Mintga tractanda sto vegnir formulada **individualmain ed en moda precisa**. Tractandas «collectivas» sco «Infurmaziuns or dals departaments» u «Diversa» n'èn betg adattadas per prender decisiuns valaivlas.
- La designaziun da l'object basta. Il cuntegn material dal project na sto betg vegnir explitgà. Er las propostas da la suprastanza communal na ston betg vegnir menziunadas.
- En cas da projects da credit sto er vegnir inditgada l'**autezza dal credit**, per che l'impurtanza (economica) da la fatschenta vegnia circumscriita cleramain.

Exempel:

Per remplazzar las localitads da scola e da scolina, che stuessan vegnir sanadas, prevesa la suprastanza communal in edifizii nov en in nov lieu. Il project cumpiglia er ina piazza da giu e da pausa en furma d'ina piazza dira da ballape. Ils custs totals bruts importan 7 miu. fr. La tractanda pudess esser la suandanta:

«Construcziun d'in nov stabiliment da scola e da scolina; approvaziun dal credit 7 miu. fr.»

Sin basa da questa tractanda resp. da questas indicaziuns pon las persunas cun dretg da votar (da princip) vesair, tge fatschenta che vegn tractada a la radunanza communal.

Ultra da las tractandas sto l'invitaziun a la radunanza communal inditgar il lieu, la data e las uras da la radunanza.

34

4.3.1 Publicaziun uffiziala

Il dretg chantunal na fa naginas prescripziuns a las vischnancas pertutgant in med da publicaziun specific per lur publicaziuns uffizialas communalas (p.ex. comunicaziun da la glista da tractandas per la radunanza communal, conclus da las radunanzas e.u.v.). Las vischnancas pon tschermer in med da publicaziun ch'è adattà per ellas (usità al lieu)

35

e fixar tal en il dretg communal. Sche la vischnanca n'ha nagina regulaziun en chausa, sa basa ella sin sia **pratica da publicaziun** da bliers onns. Pervia da l'impurtanza da la publicaziun uffiziala vegni pretendì, che almain la midada da l'organ da publicaziun vegnia reglada en ina disposiziun da la costituziun u d'ina lescha da la vischnanca.

- 36 Il chanal da comunicaziun sto esser adattà per cuntanscher optimalmain il circol da las adressatas e dals adressats. Recumandada vegn la publicaziun uffiziala (p.ex. da la glista da tractandas) en il fegl uffizial local e parallelamain sin la pagina d'internet da la vischnanca. L'impurtanza da la publicaziun (fisica) a l'uschenunada tavla naira sa reducescha pli e pli fitg. Ina tala publicaziun suletta fiss insufficienta e n'adempliss betg las pretensiuns envers ina publicaziun uffiziala. Per part vegnan las invitaziuns a la radunanza communal tramessas per posta u distribuidas a las personas cun dretg da votar. Novas pussaivladads da comunicaziun – sco plazzas communalas digitalas, nua che las abitantas ed ils abitants vegnan infurmads davart las radunanzas communalas e davart ulteriurs temas – èn medemamain meds da publicaziun adattads (supplementars). La premessa minimala per la publicaziun è, ch'ella saja accessibla a tut las personas cun dretg da votar.
- 37 Perquai che las radunanzas communalas èn publicas, duess l'invitaziun resp. la glista da tractandas esser accessibla er a las personas interessadas che n'han dentant nagin dretg da votar. Ina **publicaziun en il fegl uffizial** e sin la **pagina d'internet da la vischnanca** garantisce quai.
- 38 En singuls secturs speziels fa il dretg chantunal prescripziuns specificas per la publicaziun. Uschia prescriva p.ex. l'Ordinaziun davart la planisaziun dal territori per il chantun Grischun (OPTGR; DG 801.110) che l'**exposiziun da cooperaziun da la planisaziun locala** na vegnia betg mo communitgada en l'organ uffizial da publicaziun da la vischnanca, mabain er en il Fegl uffizial chantunal.¹¹ U tenor la Cunvegna interchantunala davart las acquisiziuns publicas (CIAP; DG 803.710) sto l'incumbensadra u l'incumbensader publitgar il preavis, la submissiun e l'aggiudicaziun **en la procedura averta ed en la procedura selectiva** sin ina plattafurma per acquisiziuns publicas, che vegn manada cuminaivlamain da la Confederaziun e dals chantuns.¹²

¹¹ Art. 13 OPTGR.

¹² Art. 48 CIAP.

4.4 Exposiziun d'actas per la radunanza communal

Sin basa dal princip da l'immediatezza da la radunanza communal èsi vegnì resguardà **pli baud** sco betg necessari da metter a disposiziun a las personas cun dretg da votar – ultra da la glista da tractandas – er anc auters documents. La radunanza communal saja il forum, nua che las opiniuns vegnian furmadas e nua che las basas da decisiun vegnian messas a disposiziun. 39

Ozendi èsi incontestà, che las basas decisivas ston vegnir preschentadas a las personas cun dretg da votar avant ina radunanza communal per laschar prender invista.¹³ Las personas cun dretg da votar duain pudair s'infurmar ordavant davart ils **puncts essenziali** d'ina fatschenta. L'exposiziun publica (u la consegna) da material d'infurmaziun avant ils conclus da la radunanza ha la finamira che las personas cun dretg da votar possian sa preparar detagliadamain, cun l'intent da prender decisiuns qualifitgadas. 40

L'obligaziun d'exponer las actas vala mo uschenavant, che quella serve a l'intent da pudair s'infurmar davart ils **puncts essenziali** d'ina fatschenta. Per fatschentas simples e pauc complexas n'èsi – pervia dal princip da l'immediatezza da la radunanza communal – betg necessari da metter a disposiziun a las personas cun dretg da votar dapli documents che la glista da tractandas. Natiralmain n'è quai dentant er betg exclus. En l'interess d'ina preparaziun fundada è quai da beneventar. 41

Tge documents che duain vegnir sutmess gia ordavant a las personas cun dretg da votar, decida la suprastanza. 42

Interess publics u privats predominants u er la protecziun da datas pon s'opponer a la publicaziun da singulas infurmaziuns. Tals interess predominants èn da supponer mo cun fitg grondas resalvas. Els pudessan impedir ina decisiun objectiva da la radunanza communal. En in tal cas sto la suprastanza considerar ils interess tranter il basegn d'infurmaziun da las personas cun dretg da votar e l'interess da la vischnanca u da terzas personas da tegnair secret las infurmaziuns. 43

¹³ Deduci dal dretg sin libra furmaziun da la voluntad e sin ina votaziun nunfalsifitgada (art. 34 al. 2 Cst.).

- 44 La vischnanca po ademplir l'obligaziun d'exponer las actas cun **publitgar** il material d'infurmaziun (p.ex. missiva, quint annual, plans da zonas, leschas, documents davart in project da construcziun e.u.v.) sin sia **pagina d'internet** e p.ex. en la **chanzlia communal**. Cun resalva da disposiziuns divergentas en il dretg communal n'è ella betg obligada da trametter ils documents a las persunas cun dretg da votar. En l'invitaziun a la radunanza communal sto vegnir agiuntada ina infurmaziun davart las actas publitgadas.
- 45 Ils documents ston vegnir rendids accessibels, cura che la glista da tractandas vegn publitgada.

4.5 Missiva

- 46 La missiva ha ina gronda impurtanza per furmar l'opiniun davart **votaziuns a l'urna**. Ella è *il* med d'infurmaziun uffizial ch'explitgescha il project e che cuntegna la recumandaziun per la votaziun da la radunanza communal predeliberanta (resp. dal parlament communal).
- 47 Infurmaziuns uffizialas davart projects vegnan dadas principalmain a la **radunanza communal** sezza. En cas da **fatschentas da gronda impurtanza** sto la suprastanza dentant tuttina preparar gia avant la radunanza ina missiva cun infurmaziuns respectivas e trametter questa missiva a temp a las persunas cun dretg da votar resp. publitgar ella en moda adeguata.¹⁴ Questa pretensiun stat en connex cun il dretg sin libra furmaziun da la voluntad e sin ina votaziun nunfalsifitgada, ch'è francà sin plaun federal. Davart ils **puncts essenzials** d'ina tala fatschenta (da gronda impurtanza) duain las persunas cun dretg da votar vegnir infurmadas ordavant.

¹⁴ Art. 38 al. 2 LV.

Fatschentas da gronda impurtanza per la vischnanca pon esser:

48

- conclus d'expensas d'ina dimensiun considerabla per la vischnanca
- midadas essenzialas da l'organisaziun communal (p.ex. midada dal model da gestiun communal cun agid d'ina revisiun da la constituiun)
- ina fusiun da vischnancas¹⁵

La missiva explitgescha la fatschenta (resp. almain ils puncts impurtants da tala) e cuntogna ina recumandaziun da la suprastanza per la votaziun.¹⁶

49

Ina missiva duai **avoir ina lunghezza adeguata, esser formulada da maniera generalmain chapavla ed infurmar objectivamain davart las basas relevantas per la decisiun**. Sin basa da la giurisdicziun dal Tribunal federal¹⁷ valan autas pretensiuns en spezial per il princip da l'objectivitat. En connex cun la missiva sto la suprastanza communal **restar objectiva**. Quai na vul betg dir, ch'ella sto esser absolutamain neutrala. Ella n'è betg condemnada da restar senza opiniun, mabain po preschentar sia atgna optica, en spezial en dumondas da liber apprezzar u da valitaziun. Sia opiniun davart la fatschenta sa manifestescha sco proposta a la radunanza communal (per acceptar u per refusar il project). L'obligaziun d'infurmar objectivamain vegn violada, sch'i vegnan dadas faussas infurmaziuns davart l'intent e l'impurtanza d'ina fatschenta u sche elements ch'èn impurtants per la decisiun ubain fatgs ch'èn relevantas per la furmaziun da l'opiniun na vegnan betg communitgads a las personas cun dretg da votar.¹⁸ Scumandadas èn er pura reclama, propaganda sco er explicaziuns engianusas u subjectivas.

50

La missiva duai dar in maletg dals **puncts essenzials** d'in project cun ses avantatgs e dischavantatgs e pussibilitar a las personas cun dretg da votar da far in giudicament. Cunquai ch'igl è pussaivel d'infurmar e da discutir la fatschenta a la radunanza communal, po la missiva esser curta. A la radunanza communal han las personas cun dretg da votar la pussaivladad da tematisar puncts averts u anc betg clers. I n'è betg necessari da tractar tut ils aspects d'in project gia en la missiva.

51

¹⁵ Art. 65 al. 1 LV.

¹⁶ Sch'il dretg communal na dispona betg autramain, è la recumandaziun per la votaziun ina part stringenta da la missiva (applicaziun da l'art. 22 LDPC conform al senn).

¹⁷ Cf. DTF 139 I 2, cons. 6.2.

¹⁸ Cf. sentenza da la Dretgira administrativa dals 24 d'avust 2021, V 20 13, cons. 2.1.

- 52 Sch'ina **iniziativa** è tractandada e sch'i vegn redigì ina missiva en chaussa, ston vegnir resguardadas las opiniuns essenzialas da las iniziantas e dals iniziants.¹⁹
- 53 Sch'ils objects da la tractativa e sche lur impurtanza resortan gia suffizientamain da las tractandas e dals eventuels documents exponids, n'è ina missiva betg premessa. Sulettamain en cas da fatschentas impurtantas duai l'infurmaziun da las personas cun dretg da votar vegnir meglierada cun agid d'ina missiva. En tge cas ch'ina fatschenta impurtanta è avant maun, sto vegnir giuditgà da la suprastanza communal.
- 54 Areguard il mument sco er areguard la moda e maniera da la publicaziun da la missiva vegni renvià a las explicaziuns davart l'exposiziun da las actas qua survart (la missiva po vegnir resguardada sco ina part da talas).

Exempels:

- Ina protesta cunter il protocol da la radunanza communal na vegn per regla betg ad esser ina fatschenta da gronda impurtanza per la vischnanca, uschia ch'i n'è giuridicamain betg necessari d'integrar tala en ina missiva. Perquai bastassi da metter sin la glista da tractandas sulettamain «Approvaziun dal protocol da la radunanza communal dals [data] / tractament da la(s) protesta(s)». La fatschenta cun la proposta da la suprastanza communal vegn lura tractada a chaschun da la radunanza sezza. A la suprastanza communal statti dentant liber d'integrar er la protesta cunter il protocol en ina missiva, quai p.ex. ensemen cun la proposta da correctura sco er cun la motivaziun e cun la proposta da la suprastanza.
- La radunanza communal duai decider davart in nov model da gestiun communal e davart la restructuraziun da l'administraziun communal. En quest connex ston vegnir decretads e revedids differents relaschs comunals. La fatschenta chaschuna midadas per las abitantas ed ils abitants en il contact cun las autoritads comunals e cun l'administraziun. Correspudentamain ha ella ina gronda impurtanza per la vischnanca. Davart ils puncts impurtants, davart las midadas e davart ils connexs ston las personas cun dretg da votar vegnir infurmadas en ina missiva.

¹⁹ Cf. art. 22 LDPC, che vegn applitgà conform al senn, sch'i n'exista nagina regulaziun communal.

5. Durant la radunanza communal

5.1 Direcziun da la radunanza communal

La radunanza communal vegn per regla manada da la presidenta communal u dal president communal. En cas d'impediment maina la vicepresidente u il vicepresidente ubain in'otra commembra u in auter commember da la suprastanza la radunanza. La persuna che maina la radunanza vegn per il solit sustegnida da la chanzlista communal u dal chanzlist communal. 55

La persuna che maina la radunanza procura ch'il decurs da la radunanza communal saja ordinà. Ella ha la funcziun da «**polizia da radunanza**», q.v.d. ella procura per quietezza ed urden. Ella dat il pled e retira eventualmain il pled. Ella dirige nunpartischantamain la radunanza e garantescha, che las personas cun dretg da votar possian exprimer lur vaira voluntad. 56

5.1.1 Quietezza ed urden

Las personas che disturban la radunanza, p.ex. cun prender il pled senza intimaziun, cun dar tranteren, cun betg discurre davart la fatschenta tractandada u cun discurre bier memia ditg, ston vegnir admonidas d'observar las reglas da curtaschia generalas che satisfan a l'impurtanza statalpolitica da la radunanza communal. Er senza ina basa legala speziala po la persuna che maina la radunanza **retrair il pled** da talas personas, interromper pledadras e pledaders che divergeschan dal tema ed admonir ellas ed els da discurre davart la chausa u da smetter cun cumportaments nuncunvegents. 57

Sch'il decurs ordinà d'ina radunanza communal n'è betg pli garantì, po la radunanza vegnir interrutta per in curt temp per calmar la situaziun. Sche quai na basta betg per restabilir la quietezza e l'urden e per garantir ina cuntinuaziun ordinada da la radunanza, sto ella vegnir **suspendida**. 58

Exclamaziuns mo pitschnas u curts discurs tranter las participantas ed ils participants da la radunanza na pon per il solit betg vegnir qualifitgads sco disturbi e sa laschan strusch impedir en lur spontanitad. Tge ch'ins sto resguardar sco disturbi, resulta da la situaziun respectiva. Betg vegnir tolerads na duessan applaus per singuls votums u resultats da 59

votaziun. Quai po chaschunar in'atmosfera stgaurada e polarisada che po influenzer en moda negativa la furmaziun libra ed objectiva da l'opiniun.

- 60 Las mesiras da la persuna che maina la radunanza ston adina esser **proporzionalas, necessarias e giuridicain egualas**. Per restabilir la quietezza e l'urden sto adina vegnir prendida la mesira la pli miaivla.
- 61 Sche persunas singulas u gruppas pli pitschnas chaschunan in disturbi, po in med adattà per restabilir la quietezza e l'urden esser quel da **spedir** las persunas respectivas or da la radunanza, suenter ch'ellas èn vegnidas admonidas. Er l'**imposiziun da multas** fiss in med imaginabel. Talas mesiras rigurusas premettan dentant adina ina basa giuridica communal.

5.2 Lieu da la radunanza

- 62 Il lieu da la radunanza vegn per regla fixà da la suprastanza communal e communitgà cun l'invitaziun a la radunanza communal.
- 63 I sto esser garantì, che adina **tut las persunas cun dretg da votar che vulan participar**, possian er participar a la radunanza communal. Sch'i sa mussa ch'il lieu da la radunanza (p.ex. sala communal) è memia pitschen, perquai che la participaziun è extraordinariamain gronda, e sche la suprastanza communal n'ha betg gist a disposiziun in lieu da reserva (p.ex. halla da gimnastica), sto la radunanza vegnir spustada ed i sto vegnir chattà in lieu adattà per la radunanza. Sco supportabel en cas da grondas fullas vala excepziunalmain, ch'intginas persunas ston prender part en pe a la radunanza. Uschia n'èn ins betg impedì da far diever da ses dretgs politics. Sch'ina fatschenta mobilisescha fermamain la glied e sche l'atgna vischnanca n'ha betg ina localitad adattada, fissi er imaginabel da guntgir en localitads d'ina vischnanca vischina, da salvar la radunanza communal en il liber (sche la controlla da las persunas cun dretg da votar è garantida) ubain en differentas localitads cun organisar ina transmissiun da video. La pussaivladad da participar activamain sto vegnir garantida a las persunas cun dretg da votar.

Ina radunanza communal n'è betg admissibla, sche persunas cun dretg da votar che vulan participar, vegnan refusadas per motivs da piazza. Ina tala radunanza n'è **betg abla da decider**.

64

Perquai che las radunanzas communalas èn publicas, stoi da princip vegnir garantì che er persunas senza dretg da votar possian participar. En cas che las relaziuns da piazza permettian da realisar ina radunanza communal mo, sche las persunas senza dretg da votar vegnan exclusas da la radunanza, po l'interess da manar tras la radunanza esser in interess public predominant, e l'exclusiun po vegnir resguardada sco legala.²⁰

65

5.3 Publicitad da la radunanza communal

Las radunanzas communalas èn occurrenzas publicas.²¹ Da princip pon **tut las persunas** far part d'ina radunanza communal (p.ex. collavuraturas e collavuratur da las medias, possessuras e possessurs da chasas da vacanzas, persunas minorennas, persunas estras [ev. ha la vischnanca insumma gia introduci il dretg da votar per persunas estras] e.u.v.). La cumprova d'in interess n'è betg necessaria.

66

Il dretg da votar e d'eleger han mo las persunas cun dretg da votar da la vischnanca. Persunas senza dretg da votar pon esser preschentass sco **aspectaturas**. Er sch'ellas èn pertutgadas directamain (p.ex. possessuras e possessurs d'abitaziuns secundaras), n'han ellas **nagins** dretgs da cundecisiun a chaschun da la radunanza communal. Perquai n'han ellas nagin dretg da s'exprimer. En la pratica sa tschenta adina puspè la dumonda, sch'ins duai excepziunalmain dar il pled er a persunas senza dretg da votar. Tenor noss avis n'è quai betg exclus. Sch'il dretg communal na cuntogna naginas regulaziuns, sto la radunanza communal prender la decisiun respectiva. Perquai ch'ellas n'han nagin dretg da far propostas, na pon las persunas senza dretg da votar betg pretender ina votaziun en chausa.

67

Il dretg da s'exprimer duai vegnir concedì mo cun **retegnientscha** a las persunas senza dretg da votar. La furmaziun da la voluntad e la manifestaziun da la voluntad da l'organ competent (q.v.d. da las persunas cun dretg da votar) pudessan vegnir influenzadas tras persunas senza dretgs da cundecisiun.

68

²⁰ Cf. art. 22 al. 3 LV.

²¹ Art. 22 al. 1 LV.

- 69 Las personas senza dretg da votar e las personas cun dretg da votar duessan vegnir **separadas** ina da l'autra en il local da radunanza. Uschia èsi pussaivel da controllar meglier, che las personas senza dretg da votar na participeschian betg – conscientamain u inconscientamain – a las votaziuns.
- 70 Las personas senza dretg da votar pon vegnir **exclusas** per tuttas u per ina part da las fatschentas, sche interess publics u privats predominants pretendan quai.²² L'exclusiun sto pudair vegnir motivada. La **suprastanza communal** sto decider, sche las premissas respectivas èn ademplidas.²³ Igl è necessari da considerar conscienziusamain ils interess. En cas ch'i n'è betg segir, sche las premissas per in'exclusiun èn ademplidas, vala la supposiziun a favur da la participaziun. La suprastanza communal po ordinar l'exclusiun gia en l'invitaziun a la radunanza communal u pir durant la radunanza, cura che las singulas fatschentas vegnan tractadas.
- 71 Sche represchentantas e represchentants da las medias u autras personas che fan part da la radunanza vulan registrar il proceder da la radunanza sin video u sin portatuns, ston ellas ed els dumandar ordavant il **consentiment da la radunanza**.²⁴ Las registraziuns han il potenzial d'influenzar en moda negativa la libra expressiun da l'opiniun da las personas cun dretg da votar. Er sche la radunanza communal ha permess l'utilisaziun da video e da portatuns, po mintga persona cun dretg da votar pretender che ses votum e sia votaziun na vegnian betg registrads.
- 72 Las premissas gist menziunadas ston vegnir observadas er, sche la publicitad da la radunanza communal duai vegnir garantida tras medias electronicas (livestream e.u.v.).
- 73 Per la **protocollaziun** dastga la radunanza communal vegnir registrada sin portatuns. Per quest intent na dovri **betg** il consentiment da la radunanza. La protocollaziun è ina incumbensa publica da la vischnanca. Areguard il gener dals meds auxiliars technics per la protocollaziun è la suprastanza libra. I n'emporta betg, sch'il protocol vegn redigì cun far notizias sin palpiri, al computer u cun transcriber registraziuns sonoras. Las registraziuns dastgan vegnir duvradas mo per la protocollaziun (e ston suentar vegnir stizzadas).

²² Art. 22 al. 3 LV.

²³ Cf. missiva LV tar l'art. 22, p. 233.

²⁴ Art. 22 al. 2 LV.

5.4 Controlla da las personas cun dretg da votar

Mintga vischnanca maina in register electoral. En quel èn inscittas las personas che han il dretg da votar en chaussas federalas, chantunalas, regionalas e **comunales**. Il register electoral è la basa **exclusiva** per la participaziun ad elecziuns ed a votaziuns en la vischnanca.²⁵ Fin il **5avel di avant** la data da l'elecziun u da la votaziun po ina persona cun dretg da votar vegnir inscitta u stritgada en il register electoral.²⁶ Suentar vala in temp da bloccada fin a la data da l'elecziun u da la votaziun.

Exempel:

Venderdi, a las 20.15, ha lieu la radunanza communal. Il 5avel di avant la radunanza è la dumengia precedenta. Cunquai che la chanzlia communal è serrada la fin d'emna, ston inscripziuns e stritgadas en il register electoral vegnir fatgas facticamain fin il venderdi avant la radunanza communal. Personas che fan l'annunzia (poliziala) tar la vischnanca durant in temp da bloccada current, vegnan inscittas en il register electoral pir suenter la scadenza dal temp da bloccada, premiss che las premissas sajan ademplidas.

I sto vegnir garantì che mo personas cun dretg da votar participeschian ad elecziuns ed a votaziuns da la radunanza communal. Il dretg chantunal na cuntegna naginas prescripziuns davart la moda e maniera da la controlla dal dretg da votar. Las vischnancas èn libras da relaschar sezzas regulaziuns en chaussa.

Vischnancas pli grondas tramettan per regla **cartas da votar resp. attests da votar** a las personas cun dretg da votar avant la radunanza communal (analogamain a la votaziun a l'urna). Uschia pon ellas controllar il dretg da votar a maun d'ina controlla d'entrada avant la radunanza. Sco med per ina controlla simplifitgada sto quai vegnir beneventà. Sch'il dretg communal n'ha betg ina basa giuridica explicita per questa procedura, na dastgan las participantas ed ils participants cun dretg da votar, ma senza carta da votar, dentant betg vegnir exclus da la radunanza. Sulettamain il register electoral è decisiv per controllar il dretg da votar, ed el vala sco legitimaziun per la participaziun ad elecziuns ed a votaziuns.

²⁵ Art. 3, 5 e 6 ODPC.

²⁶ Art. 5 al. 2 LDPC.

⁷⁷ En **vischnancas pli pitschnas** – nua ch'ins enconuscha in l'auter e nua che la chanzlista communal u il chanzlist communal è enconuschent a las personas novarrivadas – vegn la controlla savens fatga cun agid d'ina enquista da la radunanza en il senn d'ina **decleraziun persunala**. La presidenta communal u il president communal tschenta a l'entschatta da la radunanza la dumonda, sch'er personas senza dretg da votar èn preschentas. Sche **giasts** èn preschents, duessan quels vegnir plazzads separadamain per simplifitgar la controlla da las elecziuns e da las votaziuns. Il dretg da votar da singulas personas sto vegnir controllà en il cas singul, sche quel duess esser intschert u vegnir contestà dad insatgi. La controlla sto vegnir fatga a maun dal register electoral. Er a vischnancas pli pitschnas vegni recumandà da consegnar attests da votar per controllar il dretg da votar.

Exempel:

In di suenter la radunanza communal vegn ina persuna cun dretg da votar en la chanzlia communal e planscha, ch'in giast senza dretg da votar haja prendì part da las votaziuns da la radunanza dal di avant. Ils resultats da las votaziuns eran clers. Tge vul quai dir per la vischnanca?

La participaziun da personas senza dretg da votar a votaziuns communalas è inadmissibla resp. illegala. Quai avess la vischnanca stui impedir. Uschenavant ch'in act illegal n'è betg gist «nunvalaivel» – quai ch'è da supponer en il cas qua avant maun –, resulta (mo) ina contestabladad. Il conclus da la radunanza communal cun la participaziun d'ina persuna senza dretg da votar n'è perquai betg automaticamain nunvalaivel u annullà. Sch'ina persuna cun dretg da votar na fa betg recurs cunter il conclus,²⁷ na vegn quel betg midà. Er sch'i vegn fatg recurs cunter la votaziun tar la Dretgira administrativa, na vul quai betg dir automaticamain, che la dretgira annulleschia la votaziun. La dretgira vegn ad annullar ina votaziun mo, sch'il sbagl resp. l'act illegal **è considerabel e pudess avoir influenzà il resultat da la votaziun**. Decisiva en il cas qua avant maun fiss la differenza da vuschs. Sche la pussaivladad ch'il resultat da la votaziun fiss stà auter senza il sbagl (q.v.d. la participaziun d'ina persuna senza dretg da votar), è uschè pitschna, che quai na po betg vegnir tratg seriusamain en consideraziun, na vegn ina votaziun – tenor la pratica – betg annullada.

²⁷ Guardar latiers chap. 6.2. Sbagls visibels ston vegnir contestads immediatamain a la radunanza communal, cas cuntrari scroda il dretg da recurs (posterior).

5.4.1 Commembras e commembers d'autoritads sco personas cun dretg da votar

Las commembras ed ils commembers da las autoritads tutgan tar las personas cun dretg da votar da la radunanza communal. Ad in'elecziun u ad ina votaziun na participeschan questas personas betg sco commembras e commembers da las autoritads elegidas, mabain sco **part da la populaziun cun dretg da votar**, q.v.d. ellas pon da princip exequir lur dretgs politics sco tut las autras personas, senza prescripziuns u restricziuns. A chaschun da votaziuns n'èn las commembras ed ils commembers da las autoritads betg obligads da votar tenor la proposta e tenor la recumandaziun da lur atgna (u d'ina outra) autoritad. Tar votaziuns communalas avertas sa mussi alura, tge personas che n'han betg sustegnì las decisiuns prendidas dal collegi. Conflicts cun las normas dal princip collegial na sa laschan betg adina evitar dal tuttafatg en quest connex.²⁸

5.4.2 Nagina recusaziun a chaschun da radunanzas communalas

I n'è betg pussaivel da prevair in'obligaziun da recusaziun per las participantas ed ils participants da la radunanza communal.²⁹ Mintga persona cun dretg da votar po cooperar e cundecider tar tut las fatschentas da la radunanza communal, er sch'ella è **pertutgada directamain e persunalmain**. Cun auters plets: Ni il fatg ch'ina persona è pertutgada persunalmain sco commembra u commember d'ina autoritad ni il fatg ch'ella è pertutgada sco persona privata, na l'excluda da participar ad elecziuns ed a votaziuns a la radunanza communal.

²⁸ Guardar latiers er las explicaziuns dal chap. 5.8.1.

²⁹ Art. 22 al. 4 LV.

5.5 Bainvegns e constatziun da la convocaziun valaivla

- 80 La presidenta u il president communal avra la radunanza e beneventa las personas preschentas. D'avantatg s'infurmescha la presidenta u il president gia al cumenzament da la radunanza, sch'i dat objecziuns pertutgant la convocaziun. Uschia han las personas cun dretg da votar la chaschun explicita da far valair talas il dretg mument. La violaziun da disposiziuns da cumpetenzza e da procedura, p.ex. en connex cun la convocaziun da la radunanza communal, sto vegnir contestada – sche quai è raschunaivel – gia **avant u il pli tard a chaschun da la radunanza communal**. Cas cuntrari scroda il dretg da recurs.³⁰ La contestaziun sto vegnir fatga valair avant il tractament da la fatschenta materiala.
- 81 Sch'i na dat naginas contestaziuns, duai vegnir constatà explicitamain, che la radunanza saja vegnida convocada valaivlamain e ch'ella saja abla da decider. Quai dat ina tscherta segirezza, ch'ils conclus prendids na vegnian betg annullads pli tard davant dretgira pervia da sbagls proceduralis en la convocaziun.
- 82 Eventualas contestaziuns davart la convocaziun – p.ex. ch'il termin da tractandaziun da 10 dis na saja betg vegnì observà – ston vegnir examinadas da la suprastanza. Sch'i duess sa verifitgar che l'invitaziun n'ha betg gì lieu conform a l'urden, n'è la radunanza betg abla da decider. Consequentamain vegn ella suspendida e convocada danovamain (en moda correcta). Cas cuntrari exista il privel, che las decisiuns prendidas da la radunanza vegnian annulladas davant dretgira pervia da sbagls proceduralis. Sche la suprastanza refusa las contestaziuns davart la convocaziun, motivescha ella quai e cuntinuescha cun la radunanza.
- 83 Sche participantas e participants da la radunanza fan valair che disposiziuns proceduralas sajan vegnidas violadas, sto quai vegnir menziunà en il protocol da la radunanza.³¹

³⁰ Guardar chap. 6.2.

³¹ Art. 11 al. 1 LV.

5.6 Elecziun dals dumbravuschs

Per las votaziuns e per las elecziuns nomineschan las vischnancas il dumber necessari da dumbravuschs u in biro da votaziun tenor lur atgnas prescripziuns. Sch'ina vischnanca n'ha fixà naginas regulaziuns en chaussa, vegnan applitgadas las disposiziuns da la LDPC conform al senn.³² Sin basa da quai po la suprastanza communal nominar in biro da votaziun u (almain dus) dumbravuschs u surpigliar senza questa incumbensa. 84

5.7 Approvaziun / midada da la glista da tractandas

L'importanza da la glista da tractandas è quella, che la radunanza communal po tractar mo fatschentas ch'èn tractandadas «conform a l'urden».³³ La suprastanza communal fixescha la glista da tractandas.³⁴ 85

Suenter l'avertura da la radunanza vegn preschentada la **successiun da las fatschentas**. Per regla dumonda la persuna che maina la radunanza al cumenzament da la radunanza communal, sch'i dettia objecziuns cunter la glista da tractandas. Cun propostas formalas han las personas cun dretg da votar ussa la pussaivladad da pretender midadas da la glista da tractandas. I sto vegnir resguardà che la radunanza communal po **midar mo la successiun** da las tractandas. Uschia èsi p.ex. pussaivel da prender enavant ina fatschenta che vegn considerata sco impurtanta. Percunter n'èsi betg permess da cumplettrar spontanamain la glista da tractandas. Il termin da tractandaziun da 10 dis³⁵ sto vegnir observà stringentamain. Er «stenschentar» ina fatschenta cun agid d'ina proposta da **stritgar** la tractanda correspudenta n'è **betg admess**. Questa proposta è de facto ina proposta da betg entrar en materia.³⁶ Ina tala proposta stuess vegnir fatga, cura che la tractanda correspudenta vegn londervi. Cas cuntrari vegnissi entrà en la debatta da singulas fatschentas gia a chaschun d'ina eventuala discussiun davart la successiun da las fatschentas, quai che fiss memia baud. 86

87

³² Art. 9 ss. LDPC.

³³ Guardar chap. 4.3.

³⁴ In'obligaziun da tractandaziun po p.ex. er esser avant maun pervia da termins che ston vegnir observads en connex cun iniziativas e cun moziuns.

³⁵ Art. 21 al. 2 LV.

³⁶ Cf. latiers las explicaziuns dal chap. 5.9.1.

Sch'i na vegnan fatgas naginas propostas davart la glista da tractandas, pon ins partir d'in consentiment taciturn.

- 88 La suprastanza communal è responsabla per la glista da tractandas. Ella dastga suttametter a la radunanza mo fatschentas ch'èn prontas per la decisiun. Sch'ina fatschenta è tractandada, dastgan las persunas cun dretg da votar supponer che la fatschenta vegnia tractada a la radunanza communal. En **cas excepziunals** èsi tuttina permess a la suprastanza da stritgar ina fatschenta da la glista da tractandas, senza che la radunanza stoppia approvar questa decisiun. Per quest intent ston esser avant maun **motivs plausibels**: Sche la suprastanza communal s'accorscha – paucs dis avant la radunanza communal – che las basas per ina fatschenta (p.ex. calculaziun dals custs, plans dal project e.u.v.) èn manglusas, u sch'i èn resultads novs fatgs che represchentan ina situaziun da partenza dal tuttafatg nova e che pretendan ina nova predeliberaziun en la suprastanza, po quai esser in motiv admissibel per la suprastanza communal da retrair la fatschenta tractandada. Betg legitim n'èsi percenter da stritgar ina tractanda per motivs tactics, perquai che **opziuns** duain anc vegnir examinadas, ubain da retrair ina tractanda senza motivaziun.
- 89 Che la suprastanza po retrair da sai anora ina fatschenta en cas excepziunals, sa basa sin il fatg ch'ella è – sco part da la furmaziun da la voluntad statala – obligada da predeliberar tut las fatschentas per mauns da la radunanza communal, da l'infurmar davart tut ils puncts essenzials d'ina fatschenta e da far ina proposta. D'ina vart na po la suprastanza betg sa deliberar da questa obligaziun. Da l'autra vart na po sia responsabladad respectiva er betg vegnir retratga tras la radunanza, sche la suprastanza vegniss a la conclusiun, che las premissas per tractar la fatschenta na fissan betg (pli) ademplidas.

La decisiun da retrair ina tractanda po vegnir prendida e communitgada gia avant la radunanza communal ubain il pli tard al cumenzament da la radunanza, cura che la glista da tractandas vegn preschentada. Uschespert ch'ins ha cumenzà a deliberar ina tractanda, decida la radunanza communal davart l'ulteriur destin da la fatschenta. 90

Adattaziuns admissiblas da la glista da tractandas:

- Midada da la successiun da las tractandas
- Retratga d'ina tractanda tras la suprastanza communal (fin al cumenzament da la radunanza [glista da tractandas])

Midadas inadmissiblas da la glista da tractandas:

- Introducziun da tractandas supplementaras durant la radunanza
- Stritgada da tractandas tras la radunanza

5.8 Preschentaziun da la fatschenta e proposta da la suprastanza communal

A la radunanza communal preschenta ed explitgescha la suprastanza las fatschentas. Analogamain a las pretensiuns d'ina missiva ston las fatschentas vegnir preschentadas en moda **objectiva, cumpletta e vardaivla**. En quest stadi stat l'infurmaziun da las personas cun dretg da votar en il center. Per quest intent pon er vegnir applitgads meds auxiliars, sco p.ex. preschentaziuns da video, flipcharts e.u.v. 91

Sche la fatschenta è ina moziun u ina iniziativa, duain las iniziantas ed ils iniziants survegnir la pussaivladad d'explitgar sezs la moziun u l'iniziativa, suenter che la suprastanza ha preschentà l'intervenziun. 92

La fatschenta vegn preschentada ubain tras la persona che maina la radunanza ubain tras la scheffa u il schef dal departament cumpetent. Per explitgar la fatschenta po la suprastanza communal er engaschar **expertas ed experts**. Ellas ed els remplazzan alura almain per part las explicaziuns da la suprastanza communal. En il rom da lur explicaziuns èn las expertas ed ils experts obligads da restar neutrals ed objectivs e da sa restrenscher als temas ch'èn vegnids surdads ad ellas ed els. En quest senn èn ellas ed els ina part da l'infurmaziun tenor dretg, uschia che la suprastanza communal po concluder d'engaschar las expertas ed ils experts. «Expertas ed experts» na dastgan betg dar giu posiziuns politicas. 93

- 94 Suentar la preschentaziun da la fatschenta sutmetta la suprastanza communal sia proposta, e lura vegn averta la discussiun per tut las persunas cun dretg da votar.
- 95 Sche persunas cun dretg da votar han prendì cun sai «expertas ed experts» senza dretg da votar (sco aspectaturas ed aspectaturs) a la radunanza per sustegnair lur posiziun, pon quests «giasts» s'exprimer – sche in summa – mo cun il consentiment da la radunanza communal.³⁷

5.8.1 Suprastanza sco autoritad collegiala

- 96 Il **princip collegial** è in princip organisatoric nuncrit da las vischnancas grischunas.³⁸ La suprastanza communal sco er las autras autoritads communalas èn organs collegials. Differents puncts da vista e differentas opiniuns dastgan e duain vegnir fatgs valair en il collegi. Qua na duai er dar naginas retegnyentschas. Ils temas duain vegnir discutads en moda cuntraversa, e suentar duai vegnir votà. Suentar che l'autoritad ha prendì ina decisiun, duai tala vegnir purtada vers anora «cun ina vusch» e da maniera «collegiala», e quai (er) da las commembras e dals commembers da l'autoritad «perdents». Latiers tutga la renunzia a posiziuns ed ad intervenziuns divergentas, p.ex. tar la preschentaziun e tar la proposta d'ina fatschenta durant la radunanza communal. L'opiniun da la minoritad u las relaziuns da maioritad en l'autoritad na vegnan betg communitgadas.
- 97 I sa tschenta adina puspè la dumonda, sch'ina commembra u in commember d'ina autoritad dastga participar a la furmaziun da l'opiniun publica **sco persona privata** ed uschia far diever da ses dretgs politics avant ina votaziun. Tenor la giurisdicziun permanenta dal Tribunal federal èsi admissibel, che commembras e commembers d'autoritads dastgan s'engaschar persunalmain.³⁹ Quai vegn considerà sco admissibel, uschè ditg ch'igl è cler ch'ellas ed els expriman lur opiniun **privata** e betg l'opiniun da l'autoritad. Il Tribunal federal ha constatà, che nagut n'impedeschia ina commembra u in commember d'ina autoritad da participar ad in «cumbat da votaziun» e da far diever da ses dretg politic d'exprimer libramain sia opiniun, nun che quai vegnia fatg cun meds sbittavels, p.ex. cun duvrar daners publics, cun far indicaziuns engianusas, cun

³⁷ Guardar latiers chap. 5.3.

³⁸ Per la Regenza chantunala è il princip collegial francà en l'art. 38 al. 2 CC. Quest princip appartegna a las atgnadads dal sistem governativ svizzer ed è reconuschì en general, er sch'el n'è betg francà explicitamain per las vischnancas en la LV.

³⁹ DTF 130 I 290, cons. 3.3, p. 295 s.; TF, sentenzias 1C_412/2007 dals 18 da fanadur 2008, cons. 6.5, 1C_379/2011 dals 2 da december 2011, cons. 4.2.

communitgar infurmaziuns confidenzialas e.u.v. La commembra u il commember da l'autorità sto dentant punctuar envers las personas cun dretg da votar, ch'ella u el represchenta sia opiniun persunala.⁴⁰

La scienza giuridica **crititgescha** per gronda part questa pratica da blers onns dal Tribunal federal, cunzunt sche commembras e commembers da l'executiva s'expriman cunter agens projects.⁴¹ Areguard la furmaziun da l'opiniun politica saja quai problematic, perquai ch'ina posiziun privata na possa – en la percepziun generala – strusch vegnir separada d'ina explicaziun uffiziala. Effectivamain n'è quest spagat strusch pussaivel.

Ina commembra u in commember d'ina autorità fa bain da **betg s'engaschar activamain** sco persuna privata en il cumbat da votaziun e da betg s'opponer cunter l'opiniun da l'atgna autorità. Sin basa da l'obligaziun da fidaivladad e da loialità da las commembras e dals commembers da las autoritàs e sin fundament dal princip collegial duain ins sa retegna fermamain, ubain in summa desister dal tuttatutg d'exprimer posiziuns divergentas e da far intervenziuns cunter l'opiniun represchentada dal collegi.

Davart posiziuns individualas avant las elecziuns n'exista nagina giurisdicziun dal Tribunal federal. La giurisdicziun vertenta s'exprima en quest connex dentant a favur d'ina pratica pli generusa. Recumandaziuns d'elecziun individualas da commembras e commembers d'autoritàs vegnan qualifitgadas sco admissiblas, perquai ch'ellas valan sco expressiuns da l'opiniun ch'èn protegidas dal dretg fundamental. Las personas cun dretg d'eleger sajan tuttavia en cas da valitar las recumandaziuns da singulas commembras e singuls commembers da las autoritàs. Cuntrari a las votaziuns n'exista qua nagina incumbensa d'infurmaziun uffiziala.

⁴⁰ DTF 119 Ia 271. cons. 3d; ZBI 83/1982, p. 206; DTF 112 Ia 335; 98 Ia 615, 624.

⁴¹ Lorenz Langer, Die Zulässigkeit individueller Stellungnahmen von Regierungsmittgliedern, ZBI 5/2021, p. 252–256; Christoph Auer, Interventionen bei Wahlen und Abstimmungen: Auswege und neue Lösungsansätze, ZBI 5/2021, p. 245 s.

5.9 La discussiun da la fatschenta en general

- 101 S'enter che la suprastanza communal ha preschentà ed explitgà la fatschenta, avra ella la debatta (discussiun). Tut las personas cun dretg da votar dastgan s'exprimer davart la fatschenta sco er far dumondas e propostas. La persona che maina la radunanza surdat il pled a las personas cun dretg da votar, en la successiun ch'el vegn giavischà. Las personas che n'han betg anc discurrì, duain avair la precedenza envers quellas che han gia obtegnì il pled. Da princip è la discussiun libra. Per regla na vegn il temp da discurrer betg limità. La discussiun vegn terminada pir, cura che nagin na pretenda pli il pled.
- 102 En l'interess d'in decurs ordinà ed intenziunà da la radunanza communal èn imaginablas tschertas restricziuns dal dretg da s'exprimer, p.ex. ina limitaziun dal **temp da discurrer** u dal **dumber da votums** per persona e per tractanda. Sche talas limitaziuns n'han betg ina basa legala communal, pon ellas vegnir decididas cun in simpel conclus da la radunanza. Davart las reglas da gieu resp. davart las restricziuns concernent il tractament d'ina fatschenta stoi vegnir votà **al cumenzament da la debatta**. Las commembras ed ils commembers da las autoritads n'èn betg cumpigliads da talas restricziuns en lur funcziun. Ina restricziun dal dretg da s'exprimer na dastga betg avair per consequenza, ch'in project vegn tractà mo pli en moda superfiziala u ch'ins na po betg pli s'exprimer en moda efectiva davart in project. Sch'il temp da discurrer vegn limità, na dastga la durada permessa perquai betg esser memia curta. Er duessan ins dastgar s'exprimer almain duas giadas davart ina fatschenta. Pussaivel fissi er d'intimar las participantas ed ils participants ad ina limitaziun voluntara dal temp da discurrer.
- 103 Las oraturas ed ils oraturs che fan explicaziuns excessivas u che divergeschan dal tema, pon vegnir admonids da scursanir lur votum. Areguard personas che sa cumportan en moda nuncunvegnetta resp. areguard il tema «quietezza ed urden» cf. las explicaziuns dal chap. 5.1.1.
- 104 Cun agid d'ina **proposta formala** po vegnir influenzà il decurs da la debatta. Talas propostas (p.ex. da terminar la discussiun) èn per part inevitablas per finir discussiuns bloccadas ed exauridas. Ina proposta formala da terminar la discussiun n'è betg admissa en mintga stadi da la debatta. Sch'ina fatschenta n'ha betg anc pudì vegnir tractada sufficientamain, q.v.d. sche las personas cun dretg da votar n'han anc betg pudì sa far in maletg sufficient per prender ina decisiun, na dastga la discussiun betg vegnir

interrutta. Ina tala proposta fiss er inadmissibla, sche mo ina vart (aderents u adversaris) avess pudì s'exprimer en emprima lingia en la debatta e sch'i vegniss empruvà d'impedir l'expressiun da l'opiniun opposta cun terminar la discussiun. La persuna che maina la radunanza sto intervegnir en tals cas en moda curregenta resp. impedir che las propostas inadmissiblas vegnian en votaziun.

Sch'ina persuna cun dretg da votar fa ina proposta betg clera u explicaziuns inexactas, sto la persuna che maina la radunanza **dumandar ulteriuras infurmaziuns** per sclerir il cuntegn precis. Quai è cunzunt necessari, cura ch'i n'è betg cler, sch'ina persuna exprima mo sia opiniun u sch'ella fa er ina proposta. 105

A la radunanza communal vala il princip da l'immediatezza. Sch'ina persuna cun dretg da votar vul partecipar a la radunanza e prender influenza, **sto ella esser preschenta**. Menziuns e propostas vegnan per regla formuladas **a bucca**.⁴² Tgi che n'è betg preschent a la radunanza communal, n'ha nagin dretg ch'ina inoltraziun fatga ordavant en scrit vegnia prelegida e discutada, u ch'i vegnia votà davart ina proposta inoltrada. Ina substituziun che participescha e votescha a la radunanza en num d'ina outra persuna, è inadmissibla. 106

Fin che la debatta è terminada, pon las persunas cun dretg da votar puspè retrair las propostas ch'ellas avevan inoltrà. Suentar constatescha la persuna che maina la radunanza la **«fin da la discussiun»** ed i vegn votà. A partir da quest mument na pon ins betg pli prender il pled u far propostas davart la fatschenta. 107

⁴² Sch'i n'existan naginas regulaziuns cuntrarias, fissi teoreticamain er imaginabel ch'ina persuna preschenta (cun dretg da votar) surdat a la suprastanza ina proposta en scrit.

5.9.1 Debatta d'entrar en materia

- 108 Ina debatta d'entrar en ina fatschenta, suandada d'ina votaziun d'entrada, n'è betg prevista en il dretg chantunal⁴³. Ina debatta regulara d'entrar en materia n'enconuschan las vischnancas grischunas per il solit betg. Normalmain vegni cumenzà directamain cun la discussiun materiala da la fatschenta. En la materia vegni entrà taciturnamain.⁴⁴
- 109 Ina debatta d'entrar en materia po vegnir effectuada cun ina proposta formala che pretenda da **betg entrar en materia**. Ella serva a sclerir, sch'ins duai insumma tractar pli profundamain ina fatschenta u sche la fatschenta duai vegnir **refusada senza discussiun**.
- 110 Sch'i vegn proponì da betg entrar en materia, sto questa proposta vegnir tractada mo summaricamain avant ina decisiun (betg entrar en materia: «gea» u «na»). En quest connex ston ins differenziar cleramain tranter votums davart l'entrada en materia e votums che concernan gia la fatschenta materiala. Quests ultims votums n'èn betg giavischads en ina debatta d'entrar en materia. Per las persunas cun dretg da votar pudess questa differenziaziun esser difficila, uschia che la persuna che maina la radunanza sto regular quai correspondentamain. Sche las persunas cun dretg da votar vulan s'exprimer davart il cuntegn da la fatschenta, ston ins entrar en la fatschenta e refusar la proposta formala che pretenda da betg entrar en materia.
- 111 Sch'ina decisiun da betg entrar en materia vegn acceptada, vul quai dir che la fatschenta vegn terminada immediatamain. Il project è refusà. La decisiun n'ha betg per consequenza che la suprastanza communal sto prender enavos e reveder la fatschenta e la preschentar anc ina giada. Per quest intent stess a disposiziun la proposta da renviada.

⁴³ In'exceptiun è la reponderaziun. En in'emprim pass revegn la radunanza ad ina fatschenta, davart la quala las persunas cun dretg da votar han gia decidi. Quai è pussaivel cun ina proposta da la suprastanza communal, cun ina iniziativa u cun ina moziun. Per sbagli vegni per part supponi, che la pretensiun d'ina maiortad qualifitgada stoppia gia esser ademplida, cura che las persunas cun dretg da votar inoltreschan la dumonda da reponderaziun (moziun). En quel mument d'ora dentant mo ina maiortad simpla da las persunas cun dretg da votar, uschia che la dumonda sto vegnir acceptada da la suprastanza sco incumbensa lianta. Davart la fatschenta vegni alura decidi en ina procedura da dus pass. En in'emprima votaziun vegni decidi davart la dumonda d'entrar en materia. Sche la maiortad da dus terzs vegn cuntanschida, vegni lura debattà e votà davart la fatschenta e decidi cun maiortad simpla.

⁴⁴ La preschentaziun da la fatschenta e da la proposta da la suprastanza po vegnir chapida sco proposta implicita d'entrar en materia.

5.10 Geners da propostas

Propostas pon vegnir fatgas **spontanamain**, cura ch'ils projects vegnan tractads. Ina tractandaziun precedenta u in'annunzia a la suprastanza communal n'è betg necessaria. In'annunzia n'è betg scumandada e po esser utila per tractar la proposta a la radunanza. 112

Ins po differenziar tranter duas categorias da propostas: 113

– **Propostas davart la procedura (propostas formalas)**

Quellas vegnan designadas sco «propostas proceduralas», «propostas davart l'urden» u er «propostas formalas». Qua sutvart vegn duvrada la noziun **proposta formala**.

– **Propostas davart la chaussa (propostas materialas)**

Quellas vegnan er numnadas «propostas da midada» u «propostas materialas». Qua sutvart vegn duvrada la noziun **proposta materiala**.

Questa differenziaziun è impurtanta en vista al dretg procedural, perquai che las propostas formalas ston vegnir tractadas **avant** las propostas materialas. 114

Da tge proposta ch'i sa tracta en il cas concret, sto vegnir erui a maun dal cuntegn resp. da la finamira che vegn persequitada cun la proposta, e betg a maun da la noziun duvrada. 115

5.10.1 Propostas formalas

Propostas formalas èn da princip pussaivlas **da tut temp** durant il tractament d'ina fatschenta. Cunquai ch'ellas han la finamira da midar il decurs da la tractativa, ston ellas vegnir tractadas avant las propostas materialas. Davart propostas formalas stoi vegnir votà **immediatamain**, sunter ch'ellas èn vegnidadas discutadas⁴⁵. Cas cuntrari n'avessan ellas nagin effect e fissan pia inutilas. Sch'i vegn fatga ina proposta da renviada, n'avess quai nagin senn dad anc tractar propostas materialas pendentas. Sche la renviada vegn acceptada, scroda la votaziun finala davart la fatschenta. 116

⁴⁵ Ina debatta davart propostas formalas è pussaivla. Absolutamain necessaria n'è ina tala dentant savens betg (p.ex. proposta da votar en scrit, proposta da far ina pausa). Ina debatta è necessaria en spezial en cas d'ina proposta da renviada (guardar las suandantas explicaziuns).

- 117 I na dat nagin dumber fix da propostas formalas. En la pratica datti las suandantas propostas formalas:

Proposta formala	Remartgas explicativas
Proposta da midar la successiun da las tractandas	Cun questa proposta pon vegnir prendidas enavant fatschentas che vegnan consideradas sco impurtantas. (Guardar latiers er las explicaziuns dal chap. 5.7)
Proposta da betg entrar en materia	Ina proposta da betg entrar en materia ha la finamira ch'ina fatschenta vegnia refusada senza avoir tractà il cuntegn, e quai senza cundiziuns u resalvas. Ina discussiun davart la fatschenta vegn considerata sco nunnecessaria. Sch'ina decisiun da betg entrar en materia vegn acceptada, vul quai dir ch'il project vegn refusà e che la fatschenta vegn terminada immediatamain. (Guardar latiers las explicaziuns dal chap. 5.9.1)
Proposta da renviada	Cun la proposta da renviada vegn ina fatschenta returnada a la suprastanza communal per laschar far ina nova examinaziun. In motiv per ina tala proposta po esser, che la radunanza communal na refusa bain betg da princip in project, ma ch'ella è da l'avis ch'il project na saja betg madir e ch'ella na saja betg en cas da meglierar spontanamain il project. Sche la radunanza communal vul midar essenzialmain la concepziun d'ina fatschenta (p.ex. vegn in project da construcziun engrondi considerablmain e cumpletta cun ulteriurs tracts) u sch'ella vul chattar ina soluziun main chara per la fatschenta, èsi per il solit inevitabel da renviar la fatschenta. ⁴⁶ Da la debatta davart la proposta da renviada resulti, per tge motiv che la fatschenta vegn returnada. Per la suprastanza stoi esser cler , tge midadas vi dal project u tge ulteriurs scleriments che vegnan giavischads. Sch'ina fatschenta vegn renviada senza motivaziun, sa tracti d'ina proposta zuppada da betg entrar en materia u d'ina proposta da refusa zuppada. La suprastanza ha in'obligaziun politica, dentant nagina obligaziun giuridica, da reelavurar ina fatschenta renviada tenor ils giavischs da las persunas cun dretg da votar e da la suttametter

⁴⁶ P.ex. pervia da l'identitad da la fatschenta (guardar chap. 5.11.2) u per determinar las consequenzas finanzialas e l'autezza dal credit correspondent.

	anc ina giada a la radunanza. Da scleriments supplementars poi resultar, ch'ina fatschenta vegn preschentada anc ina giada en la versiun originala u ch'ella na vegn insumma betg pli suttamessa a la radunanza.
Proposta da limitar il temp da discurre, proposta da limitar il dumber da votums per persuna cun dretg da votar	<p>Questas propostas pon mintgamai vegnir fatgas per la proxima fatschenta (p.ex. max. 5 minutas temp da discurre, max. dus votums davart la fatschenta).</p> <p>Davart restricziuns èsi da votar avant il cumenzament da la debatta.</p> <p>Las autoritads n'èn betg pertutgadas da las restricziuns.</p> <p>(Guardar latiers las explicaziuns dal chap. 5.9)</p>
Proposta d'interrumper la debatta	En cas da lungas discussiuns pon ins pretender ina interrupziun per ina pausa.
Proposta da suspensiun	La discussiun da la fatschenta vegn spustada sin la proxima radunanza communal (p.ex. sche la radunanza ha gia durà fitg ditg).
Proposta da terminar la discussiun	<p>La proposta pretenda che la debatta vegnia terminada. Sch'ella vegn acceptada, vegni votà davart la fatschenta.</p> <p>Ina discussiun po vegnir terminada mo, sch'ins ha pudì discutir ils aspects essenzials d'ina fatschenta.⁴⁷</p> <p>Sche la proposta da terminar la discussiun è admissa, vegni votà immediatamain davart questa proposta. Er persunas ch'eran s'annunziadas avant la proposta da terminar la discussiun, na duessan betg pli vegnir a pled. Uschiglio poi dar situaziuns problematicas, sche questas persunas fan puspè novas propostas che stuessan vegnir discutadas (p.ex. proposta da renviada).</p>
Proposta da votar en scrit	<p>A las radunanzas vegni per regla votà en ina votaziun averta.</p> <p>Las vischnancas grischunas cun radunanza communal han per il solit ina disposiziun en il dretg communal, che permetta ad ina minoritad qualifitgada da pretender ina votaziun en scrit. La suprastanza communal ha per part er quest dretg. La constituziun communal u la lescha da</p>

⁴⁷ Cf. TF, sentenza 1P.99/2003 dals 20 da fanadur 2007, cons. 5.2.3, sco er cifra marginala 104 qua survart.

votaziun e d'elecziun prescrivan, quantas da las personas preschentas cun dretg da votar (attenziun: betg da las votantas e dals votants!) che ston approvar ina tala proposta. Sch'il dretg communal n'ha naginas disposiziuns correspundentas, po ina maiortad da las votantas e dals votants pretender ina votaziun en scrit.

Per ina votaziun en scrit ston ins duvrar ils cedels da votar uffizials.⁴⁸

Remartga: Per rectifitgar in project n'èn votaziuns en scrit betg adattadas, perquai ch'ellas pon chaschunar lungas proceduras e perquai ch'ils cedels da votar respectivs na dastgassan betg esser avant maun. Votaziuns en scrit vegnan applitgadas per propostas formalas e per votaziuns finalas (acceptaziun u refusa da la fatschenta).

5.10.2 Propostas materialas

- 118 Propostas materialas han la finamira da **midar il cuntegn** da la fatschenta.
- 119 Ellas èn pussaivlas en **bunamain tut** las fatschentas, saja quai per in project da la suprastanza communal, per ina iniziativa u per ina moziun.

Excepziuns:

- Betg pussaivlas n'èn propostas materialas a chaschun da l'**approvaziun dal quint annual**. Il quint annual vegn fatg da las autoritads resp. da l'administraziun tenor las prescripziuns da rendaquint. Il pli tard suenter la clusiun dal quint annual examinescha la cumissiun da gestiun il quint annual – savens cun la cooperaziun d'ina societad da revisiun externa. Las personas cun dretg da votar na pon betg midar libramain il rendaquint. Expensas che las personas cun dretg da votar n'han eventualmain betg approvà, u cas, nua che las cumpetenzas d'expensas vegnan messas en dumonda, na pon betg vegnir revocads cun stritgar ellas or dal quint annual. Tar il quint annual ha la radunanza communal ina surveglianza politica. Ella po acceptar u refusar il quint annual mo sco unitad. Sch'il quint annual na vegn betg approvà, n'ha quai naginas consequenzas giuridicas directas. Ina nunapprovaziun corresponda ad ina manifestaziun politica dal

⁴⁸ Uschenavant che la vischnanca n'enconuscha naginas atgnas regulaziuns en chausa, sche las disposiziuns da la LDPC vegnan applitgadas conform al senn.

displaschair, che po eventualmain dar a la cumissiun da gestiun l'impuls per in'examinaziun pli precisa. Sch'il quint annual na vegn betg approvà, è la fatschenta tuttina terminada. Il project na vegn betg preschentà danovamain.

- Sch'in **contract** – p.ex. per ina collavuraziun intercomunala u per ina fusiun da vischnancas – vegn suttamess a la radunanza communal, è quai il resultat ch'è vegnì cuntanschì en las tractativas tranter las personas participadas. Contracts premettan ina declaranza da voluntad concordanta. Perquai na po l'organ cumpetent strusch pli metter en dumonda els en la procedura d'approvaziun. Quest *deficit da democrazia* vegn savens criticà, ma sa lascha strusch curreger. Sch'in contract vegniss midà unilateralmain en la cumpetenza definitiva da la radunanza communal, correspundess quai ad ina refusa da la fatschenta preschentada.

Ina «proposta» d'acceptar u da refusar in project n'è betg ina proposta, mabain ina **recumandaziun per la votaziun** per mauns da las personas cun dretg da votar, d'acceptar u da refusar il project en la votaziun finala. 120

5.11 Examinaziun da l'admissibladad da propostas

L'admissibladad resp. la legalitad da propostas en il rom d'ina iniziativa u per part er d'ina moziun⁴⁹ po vegnir examinada e giuditgada **gia ordavant**. L'art. 77 LDPC prescriba, che iniziativa cun in cuntegn illegal na vegnan betg suttamessas a la votaziun dal pievel. 121

Bler **pli difficil** èsi cun propostas spontanee or dal ravugl da la radunanza. La dumonda, sch'ina proposta stat en cuntradicziun cun il dretg federal, chantunal u communal, po savens vegnir respundida mo cun enconuschientschas pli profundas dal champ giuridic respectiv. Malgrà quai sto la persona che maina la radunanza examinar tut las propostas fatgas. **Propostas illegalas sto ella refusar e betg suttametter a la votaziun.** 122

Propostas materialas pon esser illegalas per differents motivs. En il center stattan qua las trais categorias descrittas qua sutvart: 123

- la proposta cuntrafa al **dretg material** (chap. 5.11.1);

⁴⁹ Sch'i vegn votà davart la declaraziun da la moziun sco relevanta pir a chaschun d'ina proxima radunanza communal.

- la proposta violescha l'**identidad da la fatschenta** (chap. 5.11.2);
- la proposta violescha il **princip da l'unitad da la materia** (chap. 5.11.3).

- 124 Sch'ina proposta è illegala, pertutga quai savens pliras da questas categorias.
- 125 Per **propostas formalas** sto er vegnir sclerida l'admissibladad giuridica. Exempels da **propostas formalas betg admissiblas** èn gia vegnids menziunads qua survart. Propostas formalas èn inadmissiblas, sche p.ex. ina radunanza communal predeliberanta emprova – cun agid da propostas formalas – d'impedir ina decisiun da la votaziun a l'urna ch'è la finala cumpetenta en chausa,⁵⁰ sch'i vegn fatg ina proposta da renviar la fatschenta, malgrà che l'intent da quai è da refusar il project, u sch'i vegn pretendì la fin da la discussiun, cumbain che la fatschenta n'ha anc betg pudì vegnir discutada sufficientamain per furmar in'opiniun.⁵¹
- 126 Sche l'admissibladad u l'inadmissibladad d'ina proposta è evidenta, vegni decidì immediatamain en chausa. L'illegalitad po dentant er esser **intscherta**. En ina tala situaziun poi eventualmain esser raschunaivel d'interrumper curt la radunanza per pudair discutir la dumonda da la legalitad en la suprastanza ubain cun la chanzlista communal u il chanzlist communal. Sch'i restan malsegirezzas e sche la dumonda na po betg vegnir respundida da maniera dal tutt'fatg segira, sto la persuna che maina la radunanza sa decider per la **soluziun che para ad ella correcta**. Sch'ina tala proposta vegniss suttamessa a la votaziun, vegnissan eventualas opponentas ed opponents renviads a la via da recurs. Quai vala dal rest er per las petentas ed ils petents da propostas (illegalas) che na vegnan betg suttamessas a la votaziun.

5.11.1 Cuntravenziun cunter il dretg material

- 127 Bliers secturs tematics e champs da regulaziun da la vischnanca èn influenzads tras il dretg federal e chantunal surordinà. Propostas che stattan en cuntradiziun cun quest dretg surordinà, na dastgan betg vegnir suttamessas a la votaziun. Er l'agen dretg communal sto vegnir resguardà. Tal po bain vegnir adattà da l'organ cumpetent en concordanza cun il dretg surordinà. Quai stuess dentant vegnir fatg en la procedura da legislaziun prevista per quest intent e stuess vegnir tractandà correspondentamain.

⁵⁰ Guardar chap. 3.3.

⁵¹ Guardar chap. 5.9 e 5.10.1.

Inadmissibel èsi da divergiar da las prescripziuns communalas en cas singuls tras in conclus da la radunanza communalala.

La radunanza communalala po prender decisiuns mo en l'agen champ da cumpetenzas. Inadmissiblas en quest senn èn en spezial propostas materialas che intervegnan en las **cumpetenzas executivas d'autoritads**.

128

Exempels:

- La vischnanca burgaisa tracta la lescha communalala dal dretg da burgais. A chaschun da la regulaziun da las taxas propona la radunanza, che la procedura da natiralisaziun duai custar almain 3000 fr. per persunas estras. Il dretg federal ed il dretg chantunal⁵² prescrivan, che las taxas da natiralisaziun stoppian correspunder al princip da la cuvrada dals custs. La taxa maximala ch'è anc permessa importa en il Grischun 2000 fr. per persuna estra. Questa proposta cuntrafa al dretg surordinà e na dastga betg vegnir suttamessa a la votaziun.
- En la vischnanca datti discordanza pervia da la pratica da l'autorità da construcziun concernent la concessiun resp. la refusa da permissiuns da construcziun. Cun ina moziun propona la radunanza communalala da dar la permissiun da construcziun per in tschert project. Questa moziun n'è betg admissibla. L'incumbensa d'examinar las dumondas da construcziun e da conceder u da refuser ina permissiun, ha stringentamain l'autorità da construcziun.⁵³ Ina intervenziun da la radunanza communalala en las cumpetenzas executivas da las autoritads n'è betg pussaivla.
- A la radunanza communalala è tractandada la concessiun d'in credit per ina nova sala communalala, inclusiv cuschina per festivitads, en l'atezza dad 1,5 miu. fr. Durant il tractament da la fatschenta vegni proponì che las lavurs d'impressari e da scrinari (da 350 000 e 170 000 fr.) vegnian surdadas – en cas d'ina permissiun (dal credit) – a las interpresas X ed Y ch'èn domiciliadas en la vischnanca. Questas propostas èn inadmissiblas. La radunanza communalala ha sulettamain la cumpetenzas da decider davart il credit resp. davart il project. L'execuziun è chausa da la suprastanza communalala. Tar surdadas da lavurs sto ella observar il dretg d'acquisiziun. La suprastanza po surdar en la procedura directa mo prestaziuns da construcziun da l'industria principala da construcziun (lavurs

⁵² Art. 25 da la Lescha dal dretg da burgais dal chantun Grischun (LDBchant; DG 130.100).

⁵³ Art. 86 da la Lescha davart la planisaziun dal territori per il chantun Grischun (LPTGR; DG 801.100).

d'impressari) sut 300 000 fr., e mo prestaziuns da la bransch secundara da construcziun (lavurs da scrinari) sut 150 000 fr.⁵⁴

5.11.2 Identidad da la fatschenta

- ¹²⁹ Durant la discussiun na dastgan ni **l'impurtanza e l'orientaziun essenziala** ni las **consequenzas finanzialas** d'ina fatschenta vegnir midadas fundamentalmain. Cun auters plets: La fatschenta sto **mantegnair sia identitad** e restar essenzialmain **la medema**. Quai resulta betg sco ultim per motivs formals: La suprastanza n'ha betg pudì predeliberar ina fatschenta ch'è vegnida modifitgada en puncts essenzials e far ina proposta en chaussa. En quest connex mancass la tractandaziun necessaria, perquai che midadas talmain vastas n'eran betg «previsiblas» per las persunas cun dretg da votar ch'eran sa decididas da betg ir a radunanza.
- ¹³⁰ Ultra da quai sto la radunanza communal pudair **sistemisar e valitar** sufficientamain l'impurtanza e l'effect (p.ex. finanziel) da las propostas materialas che vegnan fatgas da las persunas cun dretg da votar davart ina fatschenta. Sche quai n'è betg pussaivel e sche la suprastanza communal sto l'emprim far scleriments en chaussa, è la proposta inadmissibla. Sut quest aspect èsi main problematic da stritgar parts d'in project (p.ex. d'in project da construcziun) che da cumplettar e d'engrondir il project cun parts novas, perquai che lur realisabladad e lur consequenzas finanzialas èn anc dal tutfatg intschertas.
- ¹³¹ La dumonda, sche l'identitad vegn mantegnida, sto vegnir examinada en il cas singul.

Exempels:

- Tractandà è in credit dad 8 miu. fr. per ina nova chasa da scola. A la radunanza communal vegni proponì da cumplettar la nova chasa da scola cun in bogn cuvert. L'identitad da la fatschenta fiss violada, perquai ch'il project vegniss extendì resp. midà considerablmain, quai che sa mussass er en regard finanziel. Ina midada uschè gronda d'in project stuess l'emprim vegnir elavurada resp. planisada conscienziosamain da la suprastanza e preschentada – cun ina calculaziun dals custs – en ina nova fatschenta. Medemamain sa tschentass la dumonda, sche l'unitad da la materia fiss violada (chap. 5.11.3).

⁵⁴ Guardar agiunta 2 CIAP.

- La radunanza communal tracta la **revisiun totala** da la lescha da scola. En il rom d'ina revisiun totala pon ins adattar mintga disposiziun, introducir novas disposiziuns u stritgar disposiziuns existentas. Uschenavant che las adattaziuns stattan en connex cun la lescha da scola e na pertutgan betg temas dal tuttafatg esters a la materia, na resultan nagins problems areguard l'identitad da la fatschenta. Percunter fissi inadmissibel d'integrar disposiziuns che pertutgan la lescha da construcziun u la lescha da taglia da la vischnanca.
- A la radunanza communal vegn suttamess in credit d'impegn da 40 000 fr. per sustegnair finanziailmain il club da ballape. La radunanza propona d'auzar l'import sin 50 000 fr. Ina tala midada n'è betg problematica en vista a l'identitad da la fatschenta.

5.11.3 Unitad da la materia

Las personas cun dretg da votar pon exprimer lur voluntad en moda nunfalsifitgada mo, sche pliras differentas dumondas materialas na vegnan betg colliadas ina cun l'autra uschia, che las personas cun dretg da votar vegnan sfurzadas da prender ina decisiun, perquai ch'ellas na pon betg eleger libramain tranter las singulas parts. 132

Il princip da l'unitad da la materia scumonda da colliar differentas materias e dumondas materialas ad in unic project da votaziun, sche quellas n'han nagina orientaziun cuminaivla. Tals projects ston vegnir suttamess **separadamain a la votaziun**. 133

L'unitad da la materia è garantida, sche plirs projects che han in **connex objectiv** in cun l'auter vegnan colliads en in project da votaziun. La noziun giuridica indeterminada dal «connex material» dat a las autoritads ina **libertad d'agir considerabla**. 134

Dal princip da l'unitad da la materia è vegnì deducì er il **scumond da separaziun**. 135
Objects che **dependan in da l'auter** e che furman in **unitad omogena**, na dastgan betg vegnir separads artificialmain in da l'auter e suttamess a votaziuns separadas. Qua tras resultassan sforzs materials, perquai ch'ins na pudess gnanc approvar in project senza l'auter. Cun il scumond da separaziun duai p.ex. vegnir impedì en cas da projects da credit, che las cumpetenzas d'expensas vegnian guntgidas tras ina «tactica da salami».

- 136 Il princip da l'unitad da la materia sto vegnir observà en emprima lingia da la suprastanza communal, cura ch'ella suttametta fatschentas a las personas cun dretg da votar. Quest princip ha er ina relevanza per las propostas da las personas cun dretg da votar, sch'ellas fan ina proposta formala e pretendan da divider ina singula tractanda en pliras fatschentas u da reunir singulas fatschentas tractandadas en ina singula fatschenta.

Exempels:

- Tant la societad da musica sco er l'uniun da gimnastica da la vischnanca planiseschan quest onn ina festa da musica resp. da gimnastica. Tuttas duas uniuns han dumandà la vischnanca per contribuziuns. Per la radunanza communal èsi vegnì tractandà: «Contribuziun a la societad da musica, 40 000 fr.» e «Contribuziun a l'uniun da gimnastica, 60 000 fr.». Ina persuna cun dretg da votar s'exprima a la radunanza en quel senn, ch'ella chattass quai gist e correct, sche tuttas duas uniuns survegnissan las contribuziuns da la vischnanca. La persuna fa la proposta (formala) ch'ins duess decider en in'unica votaziun davart tuttas duas contribuziuns. Questa proposta è inadmissibla e na dastga betg vegnir suttamessa a la votaziun. Ella violescha l'unitad da la materia. Sche las duas expensas che n'han nagin connex ina cun l'otra, vegnissan reunidas, avess quai per consequenza che las personas cun dretg da votar na pudessan betg pli decider libramain davart las singulas contribuziuns. Las aderentas ed ils aderents da la contribuziun per la societad da musica na sustegnan betg automaticamain la contribuziun per l'uniun da gimnastica e viceversa.
- La vischnanca dovra ulteriuras localitads da scola. En la vischinanza dal bogh avert duai vegnir construida ina nova chasa da scola per 12 miu. fr. Il bogh avert dovra ina sanaziun (ins quinta cun custs dad 1,5 miu. fr.). Per che la grevezza da canera duria uschè curt sco pussaivel e per trair a niz sinergias tar l'installaziun dals plazzals, duain la construcziun da la chasa da scola e la sanaziun dal bogh avert avair lieu il medem mument. I vegn tractandà in credit d'impegn da 13,5 miu. fr. per la nova chasa da scola e per la sanaziun dal bogh avert. Quest proceder stat en cuntradicziun cun il princip da l'unitad da la materia. La construcziun da la nova chasa da scola e la sanaziun dal bogh avert na stattan betg en in connex direct in cun l'auter. Per che las personas cun dretg da votar possian decider libramain, ston ils dus projects da credit vegnir suttamess separadamain a la votaziun.

5.12 Rectificaziun da propostas materialas

5.12.1 Chaussas generalas

Sche **pliras propostas materialas** (p.ex. propostas e subpropostas da midada) vegnan fatgas a chaschun da la discussiun d'ina fatschenta, sto vegnir realisada ina **procedura da rectificaziun**. Sch'i èn avant maun bleras propostas materialas, pon resultar situaziuns vaira cumplitgadas. En la pratica èn fatschentas cun plunas da propostas però plitost raras. Pervia da restricziuns dal cuntegn (princip da l'identitad da la fatschenta⁵⁵) n'èn propostas che vulan midar u engrondir memia fitg ina fatschenta (p.ex. in project da construcziun) insumma gnanc pussaivlas en blers cas. 137

Il dretg chantunal na cuntegna naginas prescripziuns davart la procedura da votaziun. Sche la constituziun communal u la lescha communal da votaziun e d'elecziun na cuntegna naginas disposiziuns respectivas, stattan a disposiziun duas proceduras per rectificgar las propostas: 138

- rectificaziun tenor il **princip da l'eliminaziun successiva**⁵⁶ (er numnada eliminaziun pèr a pèr, metoda eventuala u sistem da cup);
- rectificaziun tenor la **metoda da coordinaziun**.⁵⁷

Sch'i na dat naginas prescripziuns communalas davart la procedura da votaziun, vegn quella fixada da la persuna che maina la radunanza. 139

Tut tenor il dumber da propostas inoltradas resp. tut tenor la cumplexitad da la procedura da rectificaziun poi esser util d'interrumper curtamain la radunanza per fixar e preparar la procedura da votaziun. 140

Per che las personas cun dretg da votar chapeschian la procedura da votaziun, èsi raschunaivel e necessari che la persuna che maina la procedura **infurmeschia l'emprim** la raspada. Sche las personas cun dretg da votar han dumondas, ston talas vegnir respundidas **avant** la votaziun. Per las personas cun dretg da votar duessi adina esser cler, en tge pass da la procedura ch'ins sa chatta e davart tge ch'i vegn votà precisamain. 141

⁵⁵ Guardar chap. 5.11.2.

⁵⁶ Chap. 5.12.4 qua sutvart.

⁵⁷ Chap. 5.12.5 qua sutvart.

- 142 En la procedura da rectificaziun èn votaziuns en scrit facticamain exclusas. La procedura è memia complexa. En la votaziun finala, nua che la proposta rectificada vegn acceptada cun «gea» u refusada cun «na», èsi percenter puspè pussaivel da votar en scrit.

5.12.2 Differenziaziun da propostas materialas

- 143 Propostas materialas pon vegnir divididas en **propostas principalas, propostas da midada e subpropostas da midada**. La nomenclatura respectiva n'è betg unitara. En la pratica vegn la proposta da midada er numnada proposta da modificaziun u vegnan duvradas denominaziuns sco **cuntraproposta** u **proposta da complement** (ch'èn tuttas duas propostas da midada).
- 144 **Propostas principalas** èn propostas che pon vegnir concluidas libramain e ch'èn exequiblas. Latiers tutgan la proposta da la suprastanza davart ina fatschenta, iniziativa e moziuns u la cuntraproposta tar ina iniziativa u tar ina moziun. Er propostas da midada che derivan da la radunanza pon esser propostas principalas, sche la proposta principala da la suprastanza è pertutgada en sia substantza.⁵⁸ Bleras giadas vegn mo la proposta da la suprastanza davart in project designada sco proposta principala, perquai che tala è per uschè dir l'emprima proposta en la procedura da votaziun.
- 145 La finamira da las **propostas da midada** è in punct secundar dal project. La proposta da midada premetta ina proposta (principala) existenta che duai vegnir midada. **Subpropostas da midada** sa refereschon a singuls puncts d'ina proposta da midada.

5.12.3 Sistematizar e tractar propostas materialas

- 146 La finamira da la rectificaziun da las differentas propostas materialas è quella d'avair a la fin mo pli **ina** proposta.
- 147 La persuna che maina la radunanza **rimna** tut las propostas materialas che vegnan fatgas durant la discussiun. I na vegn betg votà gia durant la discussiun davart singulas propostas materialas. Suentar la fin da la discussiun vegnan **tut** las propostas materialas rectificadas e suttamessas **ensemèn** a la votaziun. Tranter ils singuls scrutinis na datti

⁵⁸ Cf. exempel qua sutvart cun il pe da taglia (cifra marginala 149). Las propostas da midar la proposta da la suprastanza èn sin il stgalim d'ina proposta principala.

naginas discussiuns pli, novas propostas materialas n'èn betg pli admessas. Vinavant pussaivlas èn percenter propostas formalas davart la procedura da votaziun.

Per rectificgar pliras propostas materialas sto vegnir fixà in **schema da procedura** per la votaziun.⁵⁹ Per quest intent vegnan validadas las propostas resp. vegni guardà, en tge relaziun ch'ellas stattan ina cun l'autra. Ils suandants princips ston vegnir observads:

148

- En **in emprim pass** stoi vegnir sclerì, sch'i dat propostas ch'**excludan ina l'autra**. Sche quai n'è betg il cas, pon tuttas duas propostas vegnir acceptadas u refusadas. Las propostas vegnan suttamessas mintgina per sasezza a la votaziun.

Exempel: Tractà vegn in credit d'impegn per renovar la chasa da scola. Cunquai che la situaziun finanziaria da la vischnanca è critica, vulan intginas persunas cun dretg da votar reducir ils custs dal project per cuntanscher respargns. Ina persuna propona da renunziar a la sanaziun dal plaun sut il tetg. In'otra persuna è da l'avis ch'il tschaler na stoppia betg vegnir renovà e fa ina proposta en chausa. Las duas propostas n'excludan betg ina l'autra. Tuttas duas pon vegnir acceptadas u refusadas.

- Propostas ch'**excludan ina l'autra** (q.v.d. ins na po betg approvar il medem mument tuttas duas propostas) ston vegnir confruntadas ina cun l'autra e rectificgadas. Las propostas èn da resummar en gruppas. I vegnan adina resumadas propostas dal «medem stgalim».
- La successiun per rectificgar propostas ch'excludan ina l'autra è: **subpropostas da midada avant propostas da midada e propostas da midada avant propostas principalas**. Las gruppas da votaziun vegnan rectificgadas «da sut ensi», q.v.d. «dal pitschen al grond». Las pli pitschnas midadas vi dal project vegnan rectificgadas sco emprim. Ils detagls d'in project ston esser rectificgads, per che las persunas cun dretg da votar hajan l'entir «maletg» davant sai, avant ch'i vegn decidì davart las propostas principalas.
- La procedura da rectificaziun vegn cuntinuada, fin ch'i resta mo pli ina proposta per la votaziun finala. Suenter la rectificaziun pudess ins avair l'impressiun, che l'ultima proposta exprimia la voluntad da las persunas cun dretg da votar. Quai n'è betg

⁵⁹ En la litteratura vegni per part discurre d'in **bostg da decisziuns**.

uschia: Las personas che participeschan a la procedura da rectificaziun, ma che refusan la fatschenta (p.ex. da bel principi u sunter la rectificaziun), pon exprimer questa tenuta pir en la votaziun finala cun in «na».

5.12.4 Metoda da l'eliminaziun successiva

149 En l'eliminaziun successiva vegnan – da pliras propostas dal medem stgalim ch'excludan ina l'otra – adina **duas confruntadas ina cun l'otra**. Mintga persona cun dretg da votar ha **mo ina vusch** e sto sa decider **ubain** per la proposta A **ubain** per la proposta B. La proposta che vegn acceptada en questa votaziun, vegn confruntada cun la proxima proposta C e la proposta che vegn acceptada en l'otra votaziun, cun la proxima proposta D e.u.v. En tge successiun che las propostas vegnan confruntadas ina cun l'otra, na gioga nagina rolla. Las personas cun dretg da votar pon adina sa decider per lur proposta favurizada. En la pratica dastgassan l'emprim savens las propostas da la radunanza vegnir confruntadas ina cun l'otra. Pir sunter vegn la proposta che vegn «acceptada» en questa moda, confruntada cun la proposta (principala) da la suprastanza communal.

Exempel:

A la radunanza communal vegn tractada la fixaziun dal pe da taglia per l'onn proxim. Actualmain importa il pe da taglia 120 pertschient. La suprastanza communal propona da sbassar il pe da taglia sin 110 pertschient. Tar la fatschenta vegnan inoltradas las suandantas propostas:

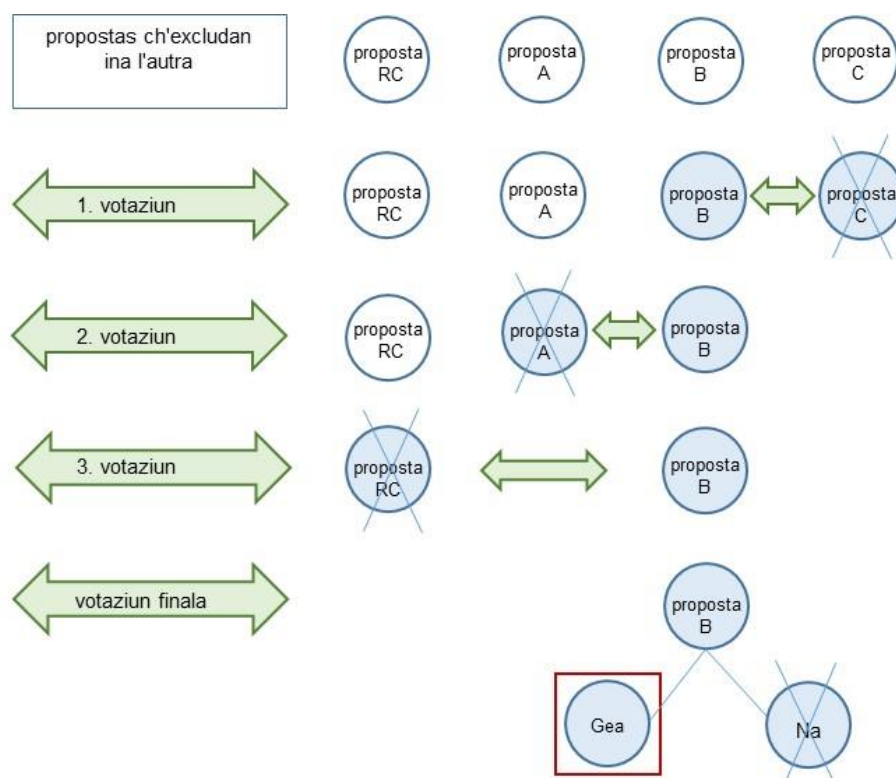
- fixar il pe da taglia a 110 pertschient (proposta da la suprastanza communal)
- laschar il pe da taglia sin 120 pertschient (proposta A)
- fixar il pe da taglia a 100 pertschient (proposta B)
- fixar il pe da taglia a 90 pertschient (proposta C)

Avant ch'ina da questas propostas po ir en la votaziun finala (gea/na), ston vegnir rectificadas las differentas propostas ch'excludan ina l'otra (sin il stgalim d'ina proposta principala). La procedura da rectificaziun pudess sa preschentar sco suonda:

L'emprim vegnan las dumondas B e C confruntadas ina cun l'otra. La proposta B vegn acceptada. Questa proposta vegn ussa confruntada cun la proposta A. La

proposta B vegn danovamain acceptada. Ussa vegn la proposta B confruntada cun la proposta da la suprastanza communal. La proposta B vegn acceptada. La rectificaziun è terminada. La proposta B è l'ultima proposta restada, che vegn ussa suttamessa a la votaziun finala (gea/na). Sco menziunà qua survar, pudess ins er prevair in **autra** successiun per las votaziuns.

Metoda da l'eliminaziun successiva

5.12.5 Metoda da coordinaziun

- 150 Sche pliras propostas dal medem stgalim vegnan rectificadas cun agid da la metoda da coordinaziun, vegnan tut las propostas suttamessas a la votaziun «**ina sper l'otra**». Quai pertutga er la proposta da la suprastanza (sin il stgalim da la proposta principala). La proposta cun las **pli paucas vuschs** vegn eliminada.⁶⁰ La procedura vegn repetida, fin ch'i resta mo pli ina proposta u fin ch'ina proposta ha cuntanschì la maioritad absoluta (la mesadad da tut las vuschs + 1). Sch'ina proposta cuntanscha la maioritad absoluta, vegniss quella approvada en mintga ulteriur scrutini. La proposta che resta uschia, vegn suttamessa a la votaziun finala.
- 151 Sco tar la metoda da l'eliminaziun successiva ha mintga persuna cun dretg da votar adina mo **ina vusch** per scrutini. En mintga runda da votaziun pon ins sa decider per la proposta ch'ins favurisescha. Durant la rectificaziun na vegnan anc prendidas naginas decisiuns definitivs. Quai capita pir tar la votaziun finala.

Exempel (medem exempel sco per l'eliminaziun successiva):

A la radunanza communal vegn tractada la fixaziun dal pe da taglia per l'onn proxim. Actualmain importa il pe da taglia 120 pertschient da la taglia chantunala simpla. La suprastanza communal propona da sbassar il pe da taglia sin 110 pertschient. Tar la fatschenta vegnan inoltradas las suandantas propostas:

- fixar il pe da taglia a 110 pertschient (proposta da la suprastanza communal)
- laschar il pe da taglia sin 120 pertschient (proposta A)
- fixar il pe da taglia a 100 pertschient (proposta B)
- fixar il pe da taglia a 90 pertschient (proposta C)

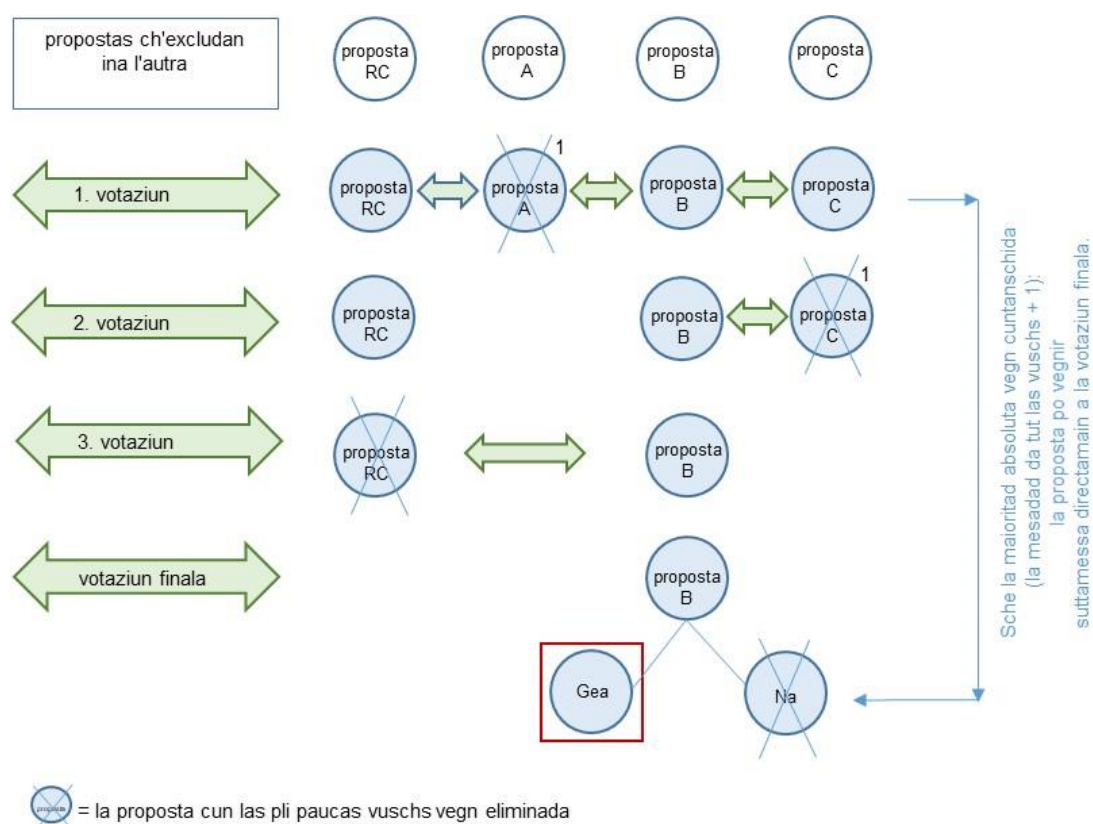
Avant ch'ina da questas propostas po ir en la votaziun finala (gea/na), ston vegnir rectificadas las differentas propostas. Cun la metoda da coordinaziun sa preschenta la procedura da votaziun sco suonda:

Tut las propostas vegnan confruntadas ina cun l'otra il medem mument. Tut las personas cun dretg da votar han **mo ina vusch** e pon dar quella a la proposta ch'ellas favuriseschan. A chaschun da questa votaziun ha la proposta A survegnì las pli

⁶⁰ Varianta: En ina votaziun supplementara vegni decidi, tgenina da las duas propostas cun las pli paucas vuschs che duai vegnir eliminada. Questa procedura vegn er numnada «**metoda da coordinaziun cun runda da speranza**». Cf. latiers la procedura da votaziun en il Cussegl grond (art. 60 da l'Urden da gestiun dal Cussegl grond [UGCG; DG 170.140]).

paucas vuschs e croda davent.⁶¹ Ussa vegn la procedura repetida cun la proposta da la suprastanza communal e cun las propostas B e C. En questa runda survegn la proposta C las pli paucas vuschs e croda davent. Ussa vegnan anc la proposta da la suprastanza communal e la proposta B confruntadas ina cun l'autra. La proposta B vegn acceptada e vegn ussa suttamessa a la votaziun finala.

Metoda da coordinaziun

¹ **Varianta:** En ina votaziun supplementara vegni decidi, tgenina da las duas propostas cun las pli paucas vuschs che duai vegnir eliminada (**metoda da coordinaziun cun runda da speranza**)

⁶¹ Tar la metoda da coordinaziun **cun runda da speranza** na croda questa proposta betg davent automaticamain. En in'ulteriura votaziun vegni decidi, tgenina da las duas propostas cun las pli paucas vuschs che duai vegnir eliminada.

Il medem exempel cun ina proposta che cuntanscha la **maioritad absoluta**, pudess guardar ora sco suonda:

Tut las propostas vegnan confruntadas ina cun l'autra. A la votaziun participeschan 100 personas cun dretg da votar. Abstenziuns na datti naginas. Las singulas propostas survegnan ils suandants dumbers da vuschs:

- proposta da la suprastanza communal (60 vuschs)
- proposta A (1 vusch)
- proposta B (25 vuschs)
- proposta C (14 vuschs)

La procedura da rectificaziun po vegnir terminada en quest lieu. La proposta da la suprastanza communal ha cuntanschì la maioritad absoluta cun 60 vuschs ($100 : 2 = 50 + 1 = 51$). En quest cas na pon las propostas A fin C betg survegnir dapli vuschs che la proposta da la suprastanza communal, er betg sch'ellas fissan vegnidas rectificadas fin ad ina proposta. Davart la proposta da la suprastanza communal stoi dar ina votaziun finala.

- 152 La metoda da coordinaziun na vegn per part betg recumandada, perquai ch'ina procedura da votaziun cun in'eventuala maioritad absoluta è fitg difficila da chapir per las personas cun dretg da votar. Cunquai che la maioritad absoluta n'ha uschiglio nagina impurtanza per votaziuns, è questa critica chapibla. Teoreticamain – quai ch'è dentant pauc raschunaivel – pudess ins guntgir quest «problem» cun cuntinuar cun la procedura da rectificaziun, er sch'ina proposta ha cuntanschì la maioritad absoluta.
- 153 In avantatg da la metoda da coordinaziun è, che las personas cun dretg da votar pon dar **d'emprim ennà** la vusch a quella proposta ch'ellas favuriseschan. Pir cura che la proposta favurizada croda davent, ston ins sa decider per in'autra. En quest senn po la procedura esser pli chapaipla che la metoda da l'eliminaziun successiva.
- 154 Tar la metoda da coordinaziun poi esser difficil da controllar, sche tut las personas cun dretg da votar han dà mo **ina vusch** tar mintga scrutini. Per far frunt a questa problematica pudess vegnir applitgà il suandant proceder:
- 155 Tut las personas cun dretg da votar vegnan supplitgadas da star en pe per il scrutini. Las propostas vegnan suttamessas mintgina per sasezza a la votaziun (tgi votescha per

la proposta A, tgi votescha per la proposta B e.u.v.). I vegn votà cun tegnair si maun. Tgi che dat sia vusch a la proposta ch'è en votaziun, sesa giu suenter la dumbraziun da las vuschs e na po betg pli votar per las propostas suandantas.

5.12.6 Paritad da las vuschs en la procedura da rectificaziun

En la fasa da rectificaziun vegni decidì, tge midadas che duain vegnir fatgas vi dal project. Ins sto adina sustegnair **ubain** l'ina **ubain** l'autra varianta. La procedura da votaziun na po **mai** finir en quest stadi da la procedura. I na vegnan anc prendidas naginas decisziuns definitivass. Pir cun la votaziun finala davart l'ultima proposta restada vegni decidì definitivamain cun «gea» u «na».

156

Ina paritad da las vuschs en la procedura da rectificaziun signifitga ina vaira **situaziun da pat**. Quasi tut las constituziuns communalas resp. tut las leschas communalas da votaziun e d'elecziun prevesan ch'in project è refusà en cas da paritad da las vuschs. Questa regulaziun na po betg vegnir applitgada qua: Ina da las propostas **sto** vegnir vinavant. Ideal fiss, sche la vischnanca avess ina regulaziun che determinass il proceder en questa situaziun. Sch'i na dat nagina regulaziun, sto la radunanza communal definir, tenor tge metoda che la situaziun da pat vegn schliada. Las pussaivladads èn: trair la sort, trair ina munaida u ina decisziun da tagl tras la presidenta u il president.

157

5.12.7 Exempels per la procedura da rectificaziun

Exempel 1:

158

La societad da musica «Armonia» fa quest onn ina gronda festa da musica. Ella ha dumandà la vischnanca per ina contribuziun da sustegn. A la radunanza communal vegn discutada la tractanda «Contribuziun a la societad da musica «Armonia», 40 000 fr.». A la radunanza vegnan fatgas las suandantas propostas:

- contribuziun da 40 000 fr. (proposta da la suprastanza communal)
- contribuziun da 20 000 fr. (proposta A)
- contribuziun da 60 000 fr. (proposta B)
- nagina contribuziun (proposta C)
- contribuziun da 40 000 fr., sche l'emprest senza tschains da la vischnanca a l'uniun da gimnastica en l'autezza da medemamain 40 000 fr. vegn midà il medem mument en ina contribuziun à fonds perdu (proposta D)

Qua ston vegnir rectificadas las propostas ch'excludan ina l'otra (sin il stgalim da la proposta principala). La proposta C n'è betg ina proposta, mabain ina **recumandaziun per la votaziun** finala. Propostas da refusar il project ston vegnir messas «ad acta» cun la remartga ch'il project po vegnir refusà en la votaziun finala. La proposta D è illegala (tranter auter violaziun da l'unitad da la materia e da l'identitad da la fatschenta⁶²). La persuna che maina la radunanza na dastga betg sutta metter la proposta D a la votaziun. Questa proposta (midar l'emprest da l'uniun da gimnastica en ina contribuziun à fonds perdu) pudess la petenta u il petent far a la radunanza cun agid d'ina moziun⁶³. En quest exempel ston pia vegnir rectificadas las propostas A e B sco er la proposta da la suprastanza communal. Questas propostas ch'excludan ina l'otra pon vegnir rectificadas ubain cun la metoda da l'eliminaziun successiva u cun la metoda da coordinaziun.

Exempel 2:

En la vischnanca cumenzan ils proxims onns annadas cun fitg bleras naschientschas la scola. Las localitads da scola na tanschan betg pli. La suprastanza communal ha fatg scleriments per engrondiments pussaivels da las localitads da scola. Per la radunanza communal è tractandada ina **votaziun consultativa** davart la construcziun d'ina nova chasa da scola cun in tetg plat sin la parcella Z ch'è en proprietad da la vischnanca.

Durant la debatta vegnan fatgas las suandantas propostas:

- lieu Y ed in implant fotovoltaic sin il tetg
- lieu X
- construcziun d'in tetg a piz
- implant solar termic sin il tetg
- extensiun cun ina biblioteca da scola
- empè d'ina biblioteca da scola duai vegnir costruì in local polivalent cun tecnica da preschentaziun digitala

159 Per rectificgar las propostas (propostas da midada) sto vegnir creà in **schema da procedura**.⁶⁴ Propostas ch'excludan ina l'otra èn da resumar en gruppas. Las gruppas da votaziun vegnan rectificadas «da sut ensi», q.v.d. «dal detagl al princip». La successiun da la rectificaziun da las gruppas è mo relevanta, sche quellas

⁶² Guardar chap. 5.11 ss.

⁶³ Davart la moziun guardar chap. 5.15.

⁶⁴ Guardar latiers chap. 5.12.3.

influenzeschan ina l'otra. En quest exempel ha tant la furma dal tetg sco er il lieu ina influenza sin la construcziun da l'implant fotovoltaic u d'in implant solar termic (sin il tetg plat pon ils panels vegnir drizzads ora meglier), uschia che la dumonda dal lieu e da la furma dal tetg sto vegnir tractada sco emprim.

En la suandanta successiun pussaivla vegni votà davart las sequentas gruppas da votaziun:

160

1. Votaziun: ils lieus Z, Y ed X vegnan confruntads in cun l'auter → supposiziun: victur: lieu Z
2. Votaziun: tetg plat u tetg a piz: → supposiziun: victur: tetg plat
3. Votaziun: implant fotovoltaic, implant solar termic u nagut da quai → supposiziun: victur: implant fotovoltaic
4. Votaziun: extensiun cun ina biblioteca da scola u cun in local polivalent cun tecnica da preschentaziun digitala u nagut da quai → supposiziun: victur: local polivalent cun tecnica da preschentaziun digitala

Uschia èn rectificadas tut las propostas da midada ed igl è avant maun ina proposta per la votaziun finala.

5. Votaziun finala: construcziun d'ina nova chasa da scola cun las modificaziuns fatgas → gea u na?

5.13 Eruir il resultat da la votaziun en la votaziun finala

Abstrahà da paucas excepziuns (p.ex. adattaziun da disposiziuns da protecziun da las minoritads en il contract da fusiun⁶⁵) è ina votaziun acceptada, sch'il **dumber da vuschs affirmativas è pli grond ch'il dumber da vuschs negativs (maioritad relativa)**. Abstenziuns u personas che na participeschan betg a la votaziun, n'influenzeschan betg il resultat da la votaziun.

161

Per ch'ina proposta vegnia approvada en la votaziun finala, dovri dapli vuschs affirmativas che vuschs negativs. Ina **paritad da las vuschs** na basta betg per acceptar ina proposta. En cas da paritad da las vuschs na sa tracti qua **betg** d'ina situaziun da pat. En la gronda part da las vischnancas grischunas prevesa il dretg communal ch'in

162

⁶⁵ Art. 68 al. 2 LV.

project è refusà en cas da paritad da las vuschs. Darar ha la presidenta u il president da prender la **decisiun da tagl** en cas da paritad da las vuschs a chaschun da votaziuns materialas avertas. Er sche quest proceder n'è betg dal tutfatg exclus, sto ina tala vusch supplementara d'ina persuna cun dretg da votar vegnir considerata cun in egl critic en vista a l'egualitad dal dretg da votar.⁶⁶

163 A chaschun d'ina votaziun vegnan normalmain eruidas l'emprim las vuschs affirmativas e suenter las vuschs negativas. Savens vegnan dumandadas er las **abstenziuns**, cumbain che quellas n'han nagina influenza sin il resultat da la votaziun. Cunquai che singulas participantas e singuls participants da la radunanza **na prendan savens gnanc part d'ina votaziun** (na s'abstegnan pia er betg), poi dar variaziuns dal dumber da persunas cun dretg da votar che prendan part da las votaziuns. Quai po procurar per confusiuns a chaschun d'ina radunanza communal.

164 Tar la votaziun averta po in'abstenziun vegnir considerata sco nunparticipaziun ad ina votaziun.

165 Sch'il dretg communal na cuntegna naginas prescripziuns en chausa, na sto il dumber d'abstenziuns – ed er il dumber total da persunas che prendan part da la votaziun – **betg** vegnir erui tar votaziuns avertas.⁶⁷ Ina tala obligaziun na sa lascha er betg deducir da la LDPC, ch'è applitgabla tenor il senn.⁶⁸ Sche las abstenziuns vegnan dumandadas en ina vischnanca confurm a sia pratica, stuessi almain vegnir annunzià, sch'ins desistiss da quai. Il medem vala per constatar il dumber total da votantas e votants.

5.13.1 Votaziun en scrit a la radunanza communal

166 Sche la radunanza communal decida cun ina votaziun en scrit, vegni per regla erui il dumber da persunas cun dretg da votar, il dumber total da cedels electorals e da votar inoltrads, il dumber da vuschs affirmativas e da vuschs negativas sco er il dumber da cedels da votar valaivels, vids e nunvalaivels. Cedels da votar e cedels electorals vids e nunvalaivels na vegnan **betg quintads** per eruir il resultat. Sche la vischnanca n'ha naginas atgnas prescripziuns davart la votaziun en scrit, ston las valurs numnadas vegnir eruidas en applicaziun da la LDPC⁶⁹.

⁶⁶ Cf. dentant las explicaziuns dal chap. 5.12.6 davart la decisiun da tagl en la procedura da rectificaziun.

⁶⁷ Auter è quai p.ex. en il Cussegl grond dal chantun Grischun. Las commembras ed ils commembers dal Cussegl grond ston dar giu lur vusch u s'abstegnair da lur vusch (art. 62 al. 3 da l'Urden da gestiun dal Cussegl grond; DG 170.140).

⁶⁸ En spezial l'art. 32 LDPC.

⁶⁹ Art. 32 ss. LDPC.

5.14 Votaziun consultativa e votaziun da princip

Ina **votaziun consultativa**⁷⁰ è ina interrogaziun da las personas cun dretg da votar, che na porta betg ina decisiun giuridicamain lianta. Igl è in'**opiniun exprimida da las personas cun dretg da votar en la procedura d'ina votaziun**. Cun agid d'ina votaziun consultativa po vegnir mesirada la «temperatura politica» d'ina tscherta fatschenta. Ella è er in instrument che permetta a las personas cun dretg da votar da participar a la furmaziun da la voluntad gia en in stadi tempriv e betg pir a chaschun da la decisiun definitiva davart leschas e davart autras dumondas materialas. Er sch'ina votaziun consultativa è **giuridicamain nunlianta**, ha ella ina impurtanza politica, perquai che l'autorità na vegn strusch ad ignorar il resultat da la votaziun. Ella survegn pia in «cumpass» per l'ulteriur proceder en ina tscherta chaussa. 167

La procedura per ina votaziun consultativa sa drizza tenor la **procedura da votaziun ordinaria**.⁷¹ Quai pretenda tranter auter ch'ina votaziun consultativa davart ina fatschenta figureschia sin la glista da tractandas e che la suprastanza haja fatg ina proposta. Inadmissiblas èn votaziuns consultativas spontanee – p.ex. sut la tractanda «Varia». 168

Votaziuns consultativas ston vegnir fatgas en connex cun projects **concrets** u cun basas per decider **concretas** e betg sco dumondas generalas betg differenziadas. 169

Il fatg che la votaziun consultativa è giuridicamain nunlianta, la differenziescha da l'uschenumnada **votaziun da princip**.⁷² Ina decisiun da princip da las personas cun dretg da votar è **lianta** per la suprastanza communal. Sch'ina dumonda da princip è vegnida affirmada, è la suprastanza obligada da sviluppar vinavant il project en questa direcziun e d'elavurar ina proposta da realisaziun correspudenta. La decisiun è in conclus preliminar, avant ch'i vegn votà davart il project definitiv elavurà. La decisiun da princip ha ina impurtanza limitada, perquai che las personas cun dretg da votar pon ignorar pli tard lur decisiun da princip precedenta, cura che la decisiun definitiva vegn prendida. 170

⁷⁰ La basa legala per pudair far votaziuns consultativas è cuntegnida en l'art. 18 LV.

⁷¹ Cf. art. 18 al. 2 LV.

⁷² Las noziuns da la votaziun consultativa e da la votaziun da princip na vegnan betg adina duvradas unitarmain en la pratica (cf. TF, sentenza 1C_51/2014, cons. 2.3; DTF 104 Ia 226, cons. 2 s.).

5.15 Moziun

- 171 A la radunanza communal po mintga persuna cun dretg da votar far la proposta, che la suprastanza communal s'occupia d'ina tscherta dumonda ed elavuria ina proposta per mauns da la radunanza communal. La moziun è il dretg d'iniziativa a chaschun da la radunanza communal. Ina moziun po sa referir mo a fatschentas che tutgan en il **champ da competenza da las personas cun dretg da votar**. Cun in moziun na pon ins betg intervegnir en las competenzas da l'executiva.⁷³
- 172 Ina moziun vegn savens inoltrada sut la tractanda «Varia». Ina moziun po er vegnir inoltrada, cura ch'ina fatschenta tractandada vegn debattada, sch'ella stat en connex cun tala. A chaschun dal tractament d'ina revisiun parziala da la constituziun communal (p.ex. disposiziuns davart il cussegl da scola) pudessi vegnir pretendì cun ina moziun, che la suprastanza elavuria e preschentia ina revisiun parziala d'ulterioras disposiziuns (p.ex. concernent la cumissiun da construcziun).⁷⁴
- 173 Ina moziun po sa referir a temas che na figureschan **betg** sin la glista da tractandas. Il motiv è, che la suprastanza vegn – tras la declaraziun da la moziun sco relevanta – mo obligada d'elavurar in project. Il conclus definitiv davart il project elavurà e tractandà vegn prendì pir pli tard.
- 174 Ina moziun vegn fatga en furma d'ina **proposta generala**. La vischnanca po divergiar da questa pretensiun minimala e permetter – cun ina basa respectiva en il dretg communal – er la furma dal **sboz elavurà**.⁷⁵
- 175 La proposta en la moziun sto esser legala; cas cuntrari na dastga ella betg vegnir sutmesssa a la votaziun.⁷⁶
- 176 Ina moziun sto vegnir declarada da la radunanza sco **«relevanta»**, per che la suprastanza communal vegnia obligada da daventar activa. Sco relevanta po la moziun vegnir declarada directamain u pir a chaschun d'ina proxima radunanza. En il dretg communal fixescha la vischnanca il mument ch'ina moziun vegn declarada sco relevanta.

⁷³ Cf. er las explicaziuns dal chap. 5.11.1.

⁷⁴ Cf. er exempel en il chap. 4.3.

⁷⁵ Art. 73 ss. LDPC.

⁷⁶ Guardar las explicaziuns en ils chap. 5.11 e 5.11.1.

I vegn recumandà da betg declerar ina moziun sco relevanta en la radunanza, en la quala la moziun vegn inoltrada. Il factur da surpraisa impedescha savens da s'occupar conscienziusamain d'in tema preschentà e da la dumonda, sch'ins duai propi elavurar in project en chaussa. Cun dapli temp pon ins er examinar, sche la moziun è valaivla. 177

Sche la moziun vegn declerada sco relevanta, è la suprastanza communal obligada da suttametter a las personas cun dretg da votar in project elavurà fin a la proxima radunanza communal u il pli tard entaifer in onn.⁷⁷ 178

La suprastanza communal⁷⁸ po elavurar ina **cuntraproposta** ad ina moziun. En in tal cas vegni votà davart duas propostas principalas (davart la proposta elavurada per realisar la moziun sco er davart la cuntraproposta). En la gronda part da las vischnancas è la procedura da votaziun reglada en quest cas analogamain a la votaziun davart ina iniziativa cun cuntraproposta. Savens prevesa il dretg communal ch'i vegnia decidì l'emprim tranter la cuntraproposta e la moziun. Las personas cun dretg da votar han mo ina vusch e pon votar ubain per la cuntraproposta ubain per la moziun. Personas che refusan domaduas fatschentas, pon dar lur vusch a quel project ch'ellas preferissan en cas d'ina acceptaziun. S'enter decida la radunanza communal en ina votaziun definitiva, sch'ella vul acceptar u refusar quella proposta ch'è vegnida acceptada en l'emprima votaziun. Las personas cun dretg da votar che na sustegnan ni la moziun ni la cuntraproposta, han ussa la pussaivladad da refusar ils projects. 179

⁷⁷ Art. 75 al. 2 LDPC.

⁷⁸ En la predeliberaziun per mauns da la votaziun a l'urna ha la radunanza communal predeliberanta quest dretg.

6. Suentar la radunanza communal

6.1 Protocol da la radunanza communal

- ¹⁸⁰ La radunanza communal sto vegnir protocollada. Il protocol è impurtant per chapir, tge ch'è vegnì discutà e decidì. El duess vegnir redigì e rendì accessibel svelt, perquai che la regurdientscha a las chaussas discussiunadas e concludidas è anc frestga.
- ¹⁸¹ Il protocol è ina redacziun formala e standardisada dals puncts essenzials d'ina radunanza. Cun la protocollaziun duain il decurs ed il cuntegn da las tractativas vegnir nudads vardaivlamain. En cas d'intschertezzas posteriuras serva il protocol a la segirada da las cumprovas, a la segirezza giuridica ed a la protecziun da las personas ch'èn suttamessas al dretg. En il senn d'ina autocontrola serva il protocol a reconstruir pli tard ils cuntegns essenzials d'ina radunanza communal. Ultra da quai ha il protocol dentant er ina pura funcziun d'infurmaziun (p.ex. per personas che n'èn betg stadas preschentas a la radunanza).
- ¹⁸² Ils protocols ston esser **vardaivels**. Els ston reproducir quai ch'è capità, vegnì ditg e concludì a la radunanza communal. Igl è irrelevant, sch'il cuntegn da las menziuns fatgas e protocolladas en tala moda è vair.

6.1.1 Concepziun dal protocol

- ¹⁸³ Concernent il cuntegn pon protocols vegnir redigids differentamain. Da princip pon ins distinguer tranter **protocols da decisiuns, protocols verbals e protocols da discussiun**. Da resguardar è il cuntegn minimal prescrit.⁷⁹ Ultra dals resultats d'elecziuns e da votaziuns sto il protocol er cuntegnair eventualas contestaziuns pervia da la violaziun da disposiziuns da cumpetenzza e da procedura. Pertge: Sch'in sbagl visibel na fiss betg vegnì contestà a temp, scadess il dretg da recurs.

⁷⁹ Art. 11 LV.

Moda da la protocollaziun	Remartgas explicativas
Protocol da decisiuns	Cuntegna ils conclus, e quai senza votums, senza commentaris e senza ulteriuras motivaziuns.
Protocol verbal	Cuntegna pled per pled l'entir decurs da la radunanza.
Protocol da discussiun	Il protocol da discussiun ha l'intent da menziunar – ultra dals conclus prendids – er il decurs da la tractativa, eventualas motivaziuns da propostas e da conclus, singuls votums, singulas dumondas e respostas sco er eveniments che duain figurar en las actas. El serva tranter auter a l'infurmaziun ed a la trasparenza. Uschia duai esser pussaivel da chapir pli tard, co e sut tge circumstanzas ch'ils conclus èn vegnids prendids. Propostas ston per regla vegnir protocolladas pled per pled. Las ponderaziuns e menziuns essenzialas ston vegnir nudadas, dentant betg pled per pled. Quai pretenda d'ina vart ina tscherta cumplettadad e permetta da l'autra vart da resumar en moda vardai vls puncts essenzial dals decurs e dals votums. ⁸⁰ En quest connex na tutgi betg al bainplaischair da la protocollista u dal protocollist da laschar davent votums da la radunanza, che n'èn – ord sia vista persunala – betg impurtants per la debatta da la fatschenta. Cun scriver il protocol ha ella u el dentant ina tscherta libertad d'agir.

Quant lunsch che la vischnanca vul ir en connex cun la concepziun dal cuntegn da ses protocols, po ella decider sezza. Per regola na prevesa il dretg communal naginas regulaziuns en quest regard. Ina impurtanza speziala ha perquai la pratica da la vischnanca, che sto vegnir cuntinuada senza arbitrariadad. Pervia da l'impurtanza dal protocol èsi segiramain recumandabel, sche betg in summa necessari, d'integrar ina regulaziun respectiva en il dretg communal, en cas che la concepziun dal cuntegn vegn midada.

184

Per part vulan las participantas ed ils participants da la radunanza, che lur menziuns vegnian protocolladas pled per pled. Sch'il dretg communal u la pratica da protocollaziun na prevesan betg in tal dretg, na pon ins da princip betg pretender ina protocollaziun da singuls votums pled per pled. Sin dumonda ston percenter vegnir protocollads pled per

185

⁸⁰ Cf. TF, sentenza 1C_28/2013, cons. 2.3.

pled ils fatgs e las menziuns che pertutgan directamain il **status giuridic d'ina persuna**.⁸¹

6.1.2 Publicaziun dal protocol da la radunanza

¹⁸⁶ Ils protocols da la radunanza communal ston vegnir publicgads il pli tard **in mais** suenter la radunanza, e quai en la moda ch'è usitada al lieu. Sche la constituziun communal na cuntegna naginas disposiziuns davart la publicaziun, sa drizza la **«moda ch'è usitada al lieu»** tenor las usanzas da la vischnanca. Per regla vegn il protocol publicgà sin la pagina d'internet da la vischnanca ed exponì supplementarmain en la chanzlia. La publicaziun sin la pagina d'internet è pussaivla e raschunaivla, observond las disposiziuns davart la protecziun da datas.

6.1.3 Protesta cunter il protocol da la radunanza

¹⁸⁷ Protestas cunter il protocol ston vegnir inoltradas en scrit a la suprastanza communal **entaifer il termin d'exposiziun da 30 dis**. Il dretg da far protesta han las personas cun dretg da votar da la vischnanca.

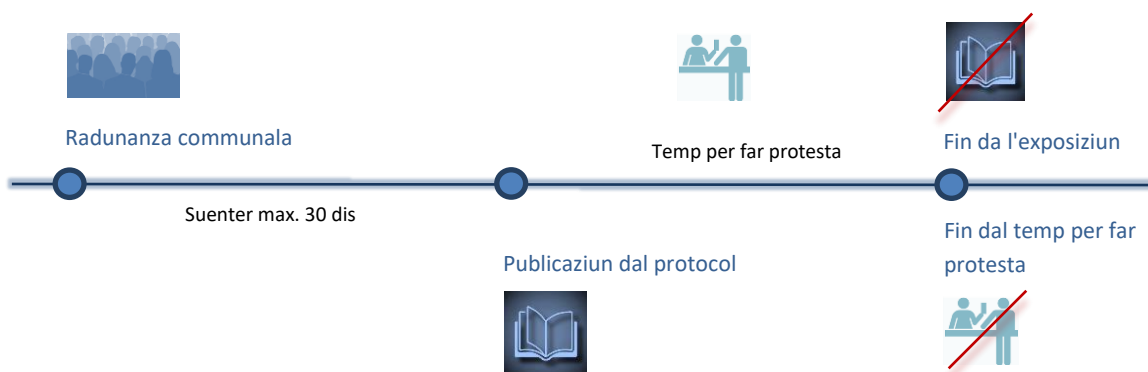
¹⁸⁸ Cun ina protesta cunter il protocol poi vegnir contestà, che quel na preschentia betg correctamain ils conclus prendids, ch'el na cuntegna betg tut ils votums essenzials u ch'el preschentia votums en ina moda che cuntrafa a ses senn effectiv. Cun ina contestaziun duai vegnir rendì attent en moda simpla ad irregularitads presuntivas en il protocol, per che quellas possian vegnir rectifitgadas.

¹⁸⁹ Eventuals sbagls procedurali tar la gestiun da la tractativa u tar la deliberaziun da la decisiun a la radunanza communal na pon percuenter **betg** vegnir contestads cun ina protesta cunter il protocol. Per quest intent stessan a disposiziun las pussaivladads correspundentas da far recurs tar la Dretgira administrativa (cf. chap. 6.2).

⁸¹ Sin basa d'ina decisiun pli veglia da la Dretgira administrativa, ch'è dentant apparentamain da princip anc adina valaivla (PDA 1969, nr. 4), po il dretg d'ina declaraziun protocollarica esser avant maun, sche las suandantas premissas èn ademplidas:

- La declaraziun protocollarica sto sa referir ad in object da tractativa dal champ da cumpetenzza da la radunanza communal.
- Quest object da tractativa sto star en in connex direct cun ina fatschenta ch'è vegnida tractandada per la radunanza respectiva.
- I sto esser avant maun in interess spezial da natira persunala u materiala, ch'è degn da vegnir protegi e che na po betg vegnir garanti tras la moda da protocollaziun usitada.

Schema da l'exposiziun dal protocol e dal temp per far protesta:

6.1.4 Approvaziun dal protocol da la radunanza

Suentar ch'il protocol da la radunanza communalala è redigì, al ston las personas cun dretg da votar approvar. Sch'i na vegnan inoltradas naginas protestas entaifer il termin previs, vala il protocol sco approvà **taciturnamain**. In'approvaziun formala a chaschun da la radunanza communalala n'è betg necessaria resp. è schizunt esclusa. En la pratica èsi s'etablì, ch'i vegn infurmà al cumenzament da la radunanza (p.ex. suenter il bainvegni sut ina tractanda «Protocol») ch'i na sajan vegnidas inoltradas naginas protestas cunter il protocol e che quel saja approvà. 190

Protestas che vegnan inoltradas entaifer il termin d'exposiziun ston vegnir tractadas a chaschun da la proxima radunanza communalala. En quest cas sto il protocol vegnir approvà formalmain. 191

A chaschun dal tractament d'ina protesta cunter il protocol pon tut las personas cun dretg da votar s'exprimer e votar a la radunanza communalala davart la tractanda (er personas che n'han betg participà a la radunanza precedent), quai sin basa dal dretg general da discurrer e da far propostas. **Novas propostas per midar** il protocol na pon dentant **betg pli vegnir fatgas** a la radunanza. 192

Ina protesta cunter il protocol è facticamain ina proposta da midar il protocol, che vegn inoltrada gia avant la radunanza communalala. La suprastanza communalala sto suttametter las protestas a la radunanza communalala per laschar debattar e decider en chaussa. I vegn votà davart la dumonda, sche la proposta da midar il protocol duai vegnir 193

acceptada u betg. Sch'i èn vegnidas inoltradas pliras protestas che na stattan betg en in connex direct ina cun l'autra, ston quellas vegnir suttamessas mintgina per sasezza a la votaziun. Protestas cunter il protocol ch'excludan ina l'autra, ston vegnir confruntadas ina cun l'autra e rectificadas. Davart il protocol midà stoi dar ina votaziun finala.

- ¹⁹⁴ Sch'ina radunanza communal è vegnida fixada gia durant il temp per far protesta **current**, na po il protocol anc betg vegnir tractà resp. rectificà a chaschun da questa radunanza. Eventualas protestas vegn tractadas en quest cas a chaschun da la proxima radunanza.
- ¹⁹⁵ Problematic po l'act d'approvaziun dal protocol daventar, sch'in protocol ch'è en sasez correct vegn refusà da la radunanza per motivs politics u emoziunals. Sch'in protocol na vegn betg approvà, perda el en emprima lingia la forza da cumprova. Ulteriuras **consequenzas directas** na resultan però **betg**. Ils conclus prendids da la radunanza communal restan en vigur, er sch'il protocol n'è betg vegnì approvà. La finala è avant maun in protocol betg approvà.
- ¹⁹⁶ Sch'il protocol po vegnir approvà u refusà mo sco document entir, n'è giuridicain betg dal tutfatg cler. I na dat dentant nagins motivs plausibels, pertge che betg mo **parts** d'in protocol na duessan pudair vegnir approvadas resp. refusadas.

6.1.5 Invista dal protocol

- ¹⁹⁷ Las radunanzas communalas èn da princip publicas. Perquai èn er lur protocols **publics** e dastgan vegnir consultads da tut las persunas.
- ¹⁹⁸ Sche la publicitad è vegnida esclusa dal tractament da singulas fatschentas,⁸² n'è er questa part dal protocol betg publica. L'invista vegn concedida (analogamain a l'invista dals protocols da las autoritads) mo, sche **interest degns da protecziun** pon vegnir fatgs valair.

⁸² Art. 22 al. 3 LV.

6.1.6 Protecziun da datas tar la publicaziun da protocols en l'internet

En connex cun la publicaziun da protocols da radunanzas communalas che cuntegnan 199
 datas persunalas, sto la vischnanca observar la protecziun da datas.

Las datas derasadas en l'internet pon vegnir consultadas e duvradas da tut temp da 200
 mintga persona nua ch'i saja. Ellas na pon strusch pli vegnir controlladas. Datas
 persunalas èn plinavant fitg simplas da rimnar e d'arcunar e pon vegnir derasadas svelt
 e facilmain. La publicaziun en l'internet ha pia in'otra dimensiun che l'exposiziun dal
 protocol en la chanzlia communalala. Perquai èsi da dar dapli atenziun a la **protecziun**
da la personalitad, sche datas vegnan messas en l'internet.⁸³ En connex cun la
 publicaziun da datas en l'internet sto la protecziun da datas pia vegnir observada
 individualmain, e quai independentamain da la dumonda, sche publicaziuns stampadas
 e publitgadas èn gia avant maun (p.ex. protocol en la chanzlia communalala).

11s protocols da las radunanzas communalas pon cuntegnair vistas ideologicas u 201
 politicas da las participantas e dals participants da las radunanzas. Talas opiniuns valan
 sco datas persunalas spezialmain sensibilas. En applicaziun dal princip da
 commensurabladad èsi per regla da desister da numnar las personas che prendan il
 pled resp. èsi ina premissa giuridica d'anonimisar las personas (p.ex. cun far nair ils
 numms u cun remplazzar ils numms tras bustabs anonimisants).⁸⁴ Er la circumstanza che
 las radunanzas sezzas èn publicas e che er personas senza dretg da votar pon participar
 a quellas, na mida nagut vi da quest fatg. La protecziun pli gronda da las datas en
 l'internet serva a proteger la libra expressiun da l'opiniun a chaschun da la radunanza
 communalala. La discussiun politica pudess eventualmain daventar pli difficila tras ina
 publicaziun en l'internet, ed ils votums a las radunanzas fissan tendenzialmain main
 libers.

I po er capitar che las participantas ed ils participants da la radunanza communalala vulan 202
 explicitamain che lur votums vegnian citads en il protocol cun numnar lur num. Ord vista
 da la protecziun da datas è quai nunproblematic, sche la persona ha dà il **consentiment**
 a la publicaziun en il cas singul.

203

⁸³ Cf. rapport da gestiun 2005 da l'incumbensà per la protecziun da datas dal chantun Grischun, p. 12.

⁸⁴ Cf. rapport da gestiun 2018 da l'incumbensà per la protecziun da datas dal chantun Grischun, p. 10 ss.

Datas personalas generalmain accessiblas n'èn betg secretas. Per exempel ston ils numns da commembras e commembers da las autoritads, ch'èn vegnids communitgads publicamain u ch'èn publitgads sin la pagina d'internet da la vischnanca, vegnir qualifitgads en quest senn sco datas personalas generalmain accessiblas. En vista a la legislaziun davart la protecziun da datas para quai nunproblematic, sch'ils numns da las commembras e dals commembers da las autoritads èn inditgads en la rubrica dal protocol da la radunanza communal.

6.2 Contestaziun da conclus da la radunanza

- 204 Cunter conclus da la radunanza communal poi vegnir fatg **recurs** tar la Dretgira administrativa⁸⁵ dal chantun Grischun.
- 205 Il termin per far recurs cunter relaschs legislativs importa 30 dis. En cas d'ina intervenziun en il dretg da votar sco er en cas d'elecziuns e da votaziuns importa il termin per far recurs 10 dis. La legitimaziun da far recurs han persunas che han il **dretg da votar** en la vischnanca respectiva. Da princip cumenza il termin suenter la scuverta dal motiv da recurs, il pli tard dentant, cura ch'il resultat d'ina elecziun u d'ina votaziun è vegnì communitgà uffizialmain, en cas ch'i dat ina publicaziun uffiziala.
- 206 Il dretg da far in recurs da votaziun (p.ex. pervia da sbagls proceduralis u pervia da la violaziun da cumpetenzas) scada, sch'ina **mancanza visibla** na vegn betg annunziada immediatamain.⁸⁶
- 207 Tenor la pratica constanta da la Dretgira administrativa⁸⁷ ston sbagls, ch'èn vegnids fatgs en connex cun la preparaziun e cun l'execuziun da la procedura da votaziun, vegnir contestads gia **avant u il pli tard a chaschun da la radunanza communal**. Il senn e l'intent da questa obligaziun da contestar immediatamain ils sbagls proceduralis è, ch'ils sbagls constatads pon vegnir eliminads immediatamain, e ch'il privel, ch'ina votaziun vegnia annullada e stoppia vegnir repetida pli tard, vegn uschia minimà. Ultra da quai fissi nuncunvegnent ed i stess en cuntradicziun cun il princip da la buna fai, sch'ina persuna cun dretg da votar – che ha enconuschientscha d'ina mancanza procedurala –

⁸⁵ A partir da l'onn 2025: Dretgira superiura.

⁸⁶ Art. 21 al. 3 LV.

⁸⁷ Cf. sentenza da la Dretgira administrativa, V 20 14, cons. 6.4.

spetgass l'emprim il resultat da la votaziun, per alura pudair far recurs, sch'il resultat da la votaziun na plaschess betg ad ella.

Pretensiuns memia grondas na vegnan percenter betg fatgas envers ina mancanza visibla. En general vegni considerà ch'in recurs cuntrafetschia a la buna fai mo, sch'igl è avant maun in **sbagl procedural evident** che fiss stà **visibel** senz'auter, sche las personas cun dretg da votar avessan fatg commensuradamain attenziun. En dumondas dal dretg procedural na poi betg vegnir pretendì da las participantas e dals participants da la radunanza, che n'han savens betg las scolaziuns respectivas, d'analisar directamain dumondas proceduralas difficilas e d'identifitgar e d'annunziar immediatamain eventualas mancanzas. Sche la mancanza vegn resguardada sco «betg senz'auter visibla» en cas ch'igl è vegnì fatg attenziun conform a l'obligaziun, sto in recurs vegnir considerà sco admissibel. Quai, cumbain che las personas cun dretg da votar n'han betg contestà avant u a chaschun da la radunanza communal, che lur dretgs politics sajan vegnids violads.

208

Exempel:

A la radunanza fa ina persuna cun dretg da votar ina proposta che na vegn – senza motivaziun – betg suttamessa a la votaziun. La persuna sto immediatamain contestar questa mancanza procedurala. Ella è evidenta e na premetta naginas enconuschientschas spezialisadas, uschia ch'ina contestaziun è pretendibla durant la radunanza ed è perquai la premissa per in recurs.

Per ch'ina decisiun u in'elecziun da la radunanza communal vegnia annullada sin basa d'in recurs, dovri dapli ch'ina violaziun da prescripziuns proceduralas. Tenor la giurisdicziun dal Tribunal federal ha ina mancanza procedurala constatada mo alura per consequenza ch'ina votaziun (u in'elecziun) vegn annullada, sche las irregularitads contestadas **èn considerablas e pudessan avair influenzà il resultat**. En quest connex ston ins resguardar la differenza da vuschs, la grevezza da la mancanza constatada e sia impurtanza en il rom da la votaziun. I vegn desistì d'annullar la votaziun, sche la pussaivladad, ch'il resultat da la votaziun fiss stà auter senza la mancanza, para – tenor tut las circumstanzas – uschè pitschna, che questa pussaivladad na po betg pli vegnir tratga seriusamain en consideraziun. Sch'i fiss praticamain stà pussaivel d'influenzar il resultat, sto la mancanza vegnir validada sco considerabla, e la votaziun sto vegnir annullada.⁸⁸

209

⁸⁸ Sentenzia dal Tribunal federal 1C_315/2018, cons. 6.1 en: ZBI 10/2019, p. 568.

6.3 Publicaziun da relaschs e da conclus

- 210 Ils relaschs e conclus communalis pon mo avair in effect, sch'els èn enconuschents.
- 211 **Relaschs** da la vischnanca ston vegnir publicads uffizialmain e ston vegnir actualisads en ina collecziun ch'è accessibla per tuts.⁸⁹ Las persunas ston pudair prender enconuschientscha dal dretg che vegn eventualmain applitgà sin ellas. **Tut las disposiziuns legislativas** ston vegnir publicadas. Latiers tutgan la constituziun, las leschas e las ordinaziuns da la vischnanca, che na cuntegnan betg mo dretgs ed obligaziuns da l'administraziun. Las uschenumnadas ordinaziuns administrativas n'hèn betg cumpigliadas da l'obligaziun da publicaziun. Er las basas per furmas da la collavuraziun intercomunala (p.ex. ils statuts d'ina corporaziun da vischnancas u d'ina instituziun intercomunala da dretg public) ston vegnir publicadas, uschenavant ch'ellas na pertutgan betg mo acts giuridics.
- 212 Per ch'ins possia prender commensuradamain invista da la collecziun da dretg da la vischnanca, sto quella vegnir publicada sin la **pagina d'internet da la vischnanca** e cuntegnair il dretg actual. Sch'in relasch vegn revedì totalmain, vegn il relasch vegl remplazzà tras il nov. En cas da revisiuns parzialas sto il relasch en dumonda vegnir adattà. Las midadas èn **d'integrar en il relasch**. Incunvegna fiss ina preschentaziun en il «modus da correctura» ubain la stritgada da disposiziuns «veglias» en il relasch e l'indicaziun da las «novas» disposiziuns revedidas a la fin dal relasch.
- 213 **Excurs:** Ils relaschs da la vischnanca ston vegnir designads en moda unitara. Sin plaun communal duain relaschs vegnir decretads mo en furma **da la constituziun, d'ina lescha e d'ina ordinaziun**.⁹⁰ La terminologia n'è oz betg unitara en la pratica. Savens chattan ins designaziuns sco reglament, directives, urden (da diever) e.u.v. Questas designaziuns na duessan betg pli vegnir applitgadas. En novs relaschs sto vegnir resguardada la terminologia fixada. Raschunaivel èsi da designar er decrets existents en quest senn. Ina designaziun adattada na mida betg l'urden da cumpetenzas vertent. Ils relaschs vegnan tractads dal medem organ sco fin ussa. La designaziun sto vegnir midada da quel organ ch'è responsabel per il relasch. Ina midada po vegnir fatga da cas a cas a chaschun d'ina proxima revisiun. L'autra varianta è, che tut ils relaschs da la vischnanca vegnan adattads en ina tratga. Per quest intent vegnan enumerads – en in

⁸⁹ Art. 5 al. 3 e 4 LV.

⁹⁰ Cf. art. 5 al. 2 LV.

relasch general – tut ils relaschs cun ils titels midads e suttamess a l'organ cumpetent sco in project.

Ils **conclus** da la vischnanca ston vegnir publicgads, sch'els èn generalmain liants, q.v.d. 214
sche **obligaziuns vegnan adossadas u dretgs vegnan concedids** a las personas (uschenumnadas disposiziuns generalas, sco p.ex. signalisaziuns en il traffic sin via), sch'i vegnan fixads termin ubain sch'i resultan auters dretg ed autras obligaziuns (p.ex. publicaziun dal protocol da la radunanza communal,⁹¹ decisiuns da la radunanza communal ch'èn suttamessas ad in eventual referendum facultativ, publicaziun d'elecziuns communalas cun ina procedura d'annunzia e.u.v.). La publicaziun ha lieu en l'organ da publicaziun uffizial.

⁹¹ Art. 11 al. 2 LV.

7. Litteratura (selecziun)

ARN DANIEL / FRIEDRICH UELI / FRIEDLI PETER / MÜLLER MARKUS / MÜLLER STEFAN / WICHTERMANN JÜRIG (ed.), Kommentar zum Gemeindegesetz des Kantons Bern, Berna 1999.

ARN DANIEL / STRECKER MIRJAM, Leitfaden zur Vorbereitung und Durchführung von Gemeindeversammlungen nach bernischem Gemeinderecht, Berna 2009.

BISAZ CORSIN, Direktdemokratische Instrumente als «Anträge aus dem Volk an das Volk», Eine Systematik des direktdemokratischen Verfahrensrechts in der Schweiz, Turitg 2020.

Missiva da la Regenza al Cussegl grond, revisiun totala da la Lescha da vischnancas, carnet nr. 3/2017-2018, p. 187–407.

FETZ URSIN, Bündner Gemeinderecht, Turitg / Basilea / Genevra 2020.

GEMEINDEABTEILUNG KANTON AARGAU, Ablauf Gemeindeversammlung, Aarau.

GEMEINDEAMT KANTON ZÜRICH, Leitfaden der Gemeindeversammlung, Turitg 2018.

JAAG TOBIAS / RÜSSLI MARKUS / JENNI VITTORIO (ed.), Kommentar zum Zürcher Gemeindegesetz, Turitg 2017.

RASCHEIN ROLF / VITAL P. ANDRI, Bündnerisches Gemeinderecht, 2. ed., Cuira 1991.

THALMANN HANS RUDOLF, Kommentar zum Zürcher Gemeindegesetz, 3. ed., Wädenswil 2000, cun tom complementar, Turitg 2011.

VITAL P. ANDRI, Das Verfahren der bündnerischen Gemeindeversammlung, diss., Turitg 1988.

8. Abreviaziuns

al.	alinea
art.	artitgel
CC	Constituiziun dal chantun Grischun (DG 110.100)
cf.	cumpareglia
chap.	chapitel
CIAP	Cunvegna interchantunala davart las acquisiziuns publicas (DG 803.710)
cons.	consideraziun
Cst.	Constituiziun federala da la Confederaziun svizra (CS 101)
DA	Dretgira administrativa
DDA	decisiun da la Dretgira administrativa
DG	Cudesch da dretg grischun
diss.	dissertaziun
DTF	decisiun dal Tribunal federal
e.u.v.	ed uschia vinavant
ed.	editurs
ed.	ediziun
ev.	eventualmain
fr.	francs
LDBchant	Lescha dal dretg da burgais dal chantun Grischun (DG 130.100)
LDPC	Lescha davart ils dretgs politics en il chantun Grischun (DG 150.100)
LPTGR	Lescha davart la planisaziun dal territori per il chantun Grischun (DG 801.100)
LV	Lescha da vischnancas dal chantun Grischun (DG 175.050)
max.	maximalmain
min.	minimalmain
miu.	milliuns
nr.	numer
ODP	Ordinaziun davart ils dretgs politics (CS 161.11)
OPTGR	Ordinaziun davart la planisaziun dal territori per il chantun Grischun (DG 801.110)
p.	pagina
p.ex.	per exempel
p.ex.	per exempel
PDA	Pratica da la Dretgira administrativa
q.v.d.	quai vul dir
resp.	respectivamain
s., ss.	e pagina(s) suandanta(s)
TF	Tribunal federal
UGCG	Urden da gestiun dal Cussegl grond (DG 170.140)
ZBI	Fegl central svizzer per dretg public ed administrativ

